

”VANHEMMUUS MUUTOKSESSA”

Ammattilaisten näkökulmia biologisten vanhempien tukemiseen
lapsen sijaishuollon aikana

Lempiäinen Jasmin
Väliheikki Juho

Opinnäytetyö
Sosiaali- terveys- ja liikunta-ala
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi

2018

Sosiaali- terveys- ja liikunta-ala
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

Tekijät	Jasmin Lempiäinen, Juho Väliheikki	Vuosi	2018
Ohjaaja(t)	Merja Hjulberg & Voitto Kuosmanen		
Työn nimi	"Vanhemmuus muutoksessa" Ammattilaisten näkökulmia biologisten vanhempien tukemiseen lapsen sijaishuollon aikana		

Sivu- ja liitesivumäärä 50 + 4

Opinnäytetyössämme käsittelemme biologisten vanhempien tukemista lapsen sijaishuollon aikana. Tavoitteenamme on selvittää ammattilaisten näkökulmia siihen, miten vanhempia voidaan tukea kyseisessä tilanteessa, tuetaanko heitä tarpeeksi ja miten tukitoimia voitaisiin tulevaisuudessa kehittää?

Aiheen valitsimme oman mielenkiintomme vuoksi. Olemme molemmat suuntautuneet lastensuojeluun, joten oli selvää, että opinnäytetyömmekin suuntautuu kyseiselle kentälle. Uskomme, että opinnäytetyömme tuo lisää tietoa asiasta sekä meille itsellemme, että mahdollisesti koko lastensuojelun kentälle.

Opinnäytetyössämme käytimme laadullista tutkimusotetta ja aineistojen keräämiseksi teemahaastatteluja. Litteroimme haastattelut, jonka jälkeen ne analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Teoriaosuudessa käsittelemme aluksi lastensuojelua ja sijaishuoltoa pähkinänkuoressa, jonka jälkeen käsittelemme vanhemmuutta, sen merkitystä ja vanhemmuuden tukemista.

Kaikki haastattelemamme ammattilaiset olivat yhtä mieltä siitä, että vanhempien kanssa ei tehdä tarpeeksi työtä. Suurimpana syynä tähän on resurssien puute. Tukitoimiin ei voida myöskään pakottaa, joten tukitoimien tehoaminen on kiinni vanhemman omasta sitoutumisesta ja motivaatiosta. Ammattilaiset nostivat esille useita erilaisia tukimuotoja, joita vanhemmille voitaisiin mahdollisesti tarjota tulevaisuudessa, esimerkiksi vertaistukiryhmät.

Avainsanat Lastensuojelu, Vanhemmuus, Sijaishuolto, Tukeminen, Ammattilaisten näkökulma, Biologiset vanhemmat

School of Social Services, Health
and Sports
Degree Programme in Social Ser-
vices
Bachelor of Social Services

Author	Jasmin Lempiäinen, Juho Väliheikki	Year 2018
Supervisor	Merja Hjulberg & Voitto Kuosmanen	
Subject of thesis	“Changing of parenthood” Experts’ views on supporting biological parents during their child’s foster care	
Number of pages	50 + 4	

In our thesis we deal with supporting biological parents during their child’s foster care. Our goal is to sort out experts’ views on how parents could be supported in their situation, are they supported enough and how support methods could be developed in the future?

We chose our thesis subject purely based on our personal interest. We are both specialized in child protection, so it was clear, that our thesis would be oriented to that field. We believe that our thesis will bring more information about our subject not only to ourselves but also to the whole child protection field.

In our thesis we used qualitative approach and to gather information we used thematic interview. We transcribed the interviews and after that we used data-driven content analysis to analyse our interviews. In our theory basis we first deal with child protection and foster care in a nutshell and after that we cover parenthood, its meaning and supporting it.

All the experts’ we interviewed agreed that not enough work is done with the parents. The reason for this is the lack of resources. Support measures are not mandatory for the parents, so their effect depends on the parents’ own commitment and motivation. Experts’ brought up various support measures, that could be possibly offered to parents in the future, for example peer support groups.

Key words Child protection, Parenthood, Foster care, Supporting, Experts view, Biological parents

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 OPINNÄYTETYÖN KUVAUS, METODIT JA ETIIKKA	7
2.1 Opinnäytetyön kuvaus	7
2.2 Opinnäytetyön metodit	8
2.3 Opinnäytetyön etiikka	12
3 LASTENSUOJELU JA SIJAISHUOLTO	15
3.1 Lapsen etu ja lastensuojelun lakiperusta	16
3.2 Mitä on sijaishuolto?	20
3.3 Erilaiset sijaishuoltomuodot	22
4 VANHEMMUUS JA SEN TUKEMINEN	25
4.1 Miten vanhemmuutta tulisi tukea sijaishuollon aikana?	29
4.2 Käytännön tukemista vanhempien parissa	32
4.3 Lastensuojelu ja perhetyö	36
5 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET	38
5.1 Vanhempien tukeminen	38
5.2 Tuen riittävyys	40
5.3 Tuen kehittäminen	42
6 POHDINTA	46
LÄHTEET	48
LIITTEET	51

ALKUSANAT

Ensimmäisenä haluaisimme kiittää haastattelemiamme henkilöitä. Ilman heidän osallistumistaan ja asiantuntemustaan, olisi työmme ollut pelkkä kuori.

Haluamme kiittää Merja Hjulbergia ja Voitto Kuosmasta opinnäytetyömme ohjauksesta. Teiltä saimme kultaisia vinkkejä työmme tekoon ja olitte tukena, kun sitä tarvitsimme niissä tilanteissa, kun usko opinnäytetyön valmistumiseen oli koetuksella.

Haluamme kiittää myös perheitämme ja ystäviemme. Ilman perheiltä ja ystäviltä saatua tukea tästä ei olisi ehkä selvitty. Haluamme erityisesti kiittää Jasminin isää, joka poistui keskuudestamme tämän prosessin aikana. Haluamme omistaa tämän työn hänen muistolleen.

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme aiheena on vanhempien tukeminen lapsen sijaishuollon aikana. Opinnäytetyömme aihe liittyy olennaisesti suuntaaviin opintoihimme, sillä olemme molemmat suuntautuneet lastensuojelun haastavalle kentälle.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan vuonna 2016 Suomessa oli 17 330 lasta sijoitettuna kodin ulkopuolelle (THL). Jos asiaa oikein ajattelee, tämä tarkoittaa myös sitä, että tuen tarpeessa olevia vanhempia on todella paljon.

Opinnäytetyön tarkoituksena on kartoittaa, millaista tukea vanhemmat tarvitsevat lapsensa sijaishuollon aikana ja onko sitä saatavilla riittävästi? Opinnäytetyömme nostaa esille ammattilaisten kokemuksia vanhempien saamasta tuesta ja opinnäytetyössämme selvitämme myös, miten tukimuotoja tulisi kehittää tulevaisuudessa.

Idea opinnäytetyömme aiheesta syntyi siitä, kun olemme opintojemme aikana käsitelleet hyvin paljon lapseen liittyviä asioita lastensuojelun näkökulmasta. Kun aloimme ideoimaan opinnäytetyötämme, huomasimme, että sijoitettujen lasten vanhemmista ja heidän tarvitsemastaan avusta ja tuesta, meillä ei ollut suurta käsitystä.

Sulattelimme aihetta aikamme ja etsimme tietoa internetistä. Internetissä törmäsimme VOIKUKKIA-vertaistukiryhmä malliin, jonka innoittamana päätimme valita tämän aiheen opinnäytetyöhömme.

Olemme käsitelleet opinnäytetyössämme tiivistetysti lastensuojelun ja sijaishuollon perusasioita, jonka jälkeen siirryimme käsittelemään vanhemmuutta, sen merkitystä ja sen tukemista lastensuojelun keinoin.

2 OPINNÄYTETYÖN KUVAUS, METODIT JA ETIIKKA

Seuraavissa alaluvuissa käsittelemme tarkemmin opinnäytetyötämme, siihen käyttämiämme metodeja, sekä opinnäytetyömme etiikkaa.

Tärkeä osa opinnäytetyötä on sen reliabiliteetti. Opinnäytetyö tulee olla toistettavissa mahdollisimman samanlaisin tuloksin. Sen takia opinnäytetyössämme olemme kuvanneet kaikki käytetyt tutkimusmenetelmät ja merkinneet lähteet selkeästi, jotta joku toinen pystyisi halutessaan toteuttamaan opinnäytetyömme uudeksi.

2.1 Opinnäytetyön kuvaus

Opinnäytetyömme tavoitteena on tuoda lastensuojelunkentälle lisää tietoa, siitä miten vanhempia tulisi tukea, silloin kun heidän lapsensa on asiakkaana sijaishuollossa. Tarkoituksenamme on tuoda esille ammattilaisten oma näkemys siitä, millaista tukea ja apua vanhemmat tarvitsevat haastavassa elämäntilanteessaan, onko sitä saatavilla riittävästi ja miten sitä voitaisiin tulevaisuudessa kehittää.

Teoriapohjaa varten olemme käyttäneet mahdollisimman paljon kirjallisuutta ja uusimpia tutkimuksia aiheesta. Useat tutkimukset ja kirjat kuitenkin keskittyvät enemmän sijaishuoltoon edeltävään aikaan, esimerkiksi avohuollon tukitoimiin, joka teki tiedon löytämisestä todella haasteellista. Siksi koemme, että opinnäytetyömme tuo paljon tarvittua tietoa sijaishuollossa työskenteleville, sekä sijaishuollossa olevien lasten vanhempien kanssa työskenteleville ammattilaisille.

Opinnäytetyömme keskeinen ”avainsana” on tukeminen. Teemahaastattelut keskittyvät kolmen keskeisen kysymyksen ympärille:

1. Millaista tukea sijaishuollossa olevien lasten vanhemmat tarvitsevat ammattilaisten näkökulmasta?
2. Kokevatko ammattilaiset, että vanhempia tuetaan riittävästi?
3. Miten ammattilaiset kehittäisivät tukitoimia?

Opinnäytetyöprosessimme alkoi ideapaperin palautuksella ennen joulua 2016. Kohta kuitenkin hylkäsimme ensimmäisen ideamme ja päädyimme tähän aiheeseen. Kevät 2017 kului alustavaan tiedonkeruuseen ja opinnäytetyön suunnitelman tekemiseen. Seuraava syyslukukausi kului teoriapohjan tekemiseen ja vuoden 2018 koittaessa jouduimme vielä hiomaan teoriaa, kysymyksiämme ja saattekirjettä. Haastatteluiden järjestäminen ei ollut täysin ongelmaton, joten pääsimme haastattelemaan asiantuntijoita Maaliskuun ja Huhtikuun vaihteessa.

2.2 Opinnäytetyön metodit

Opinnäytetyömme on tutkimuksellinen opinnäytetyö. Opinnäytetyömme on myös kvalitatiivinen eli laadullinen. Tutkimustyyppiltään laadullinen tutkimus on empiiristä (kokemusperäistä), ja laadullisessa tutkimuksessa on kyse empiirisen analyysin tavasta tarkastella havaintoaineistoa ja argumentoida (Tuomi & Sarajärvi 2004, 21).

Laadullisen opinnäytetyön yleisimmät aineistonkeruumenetelmät ovat haastattelu, kysely, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto. Näitä menetelmiä voidaan käyttää joko vaihtoehtoisina, rinnakkain tai eri tavoin yhdisteltynä tutkittavan ongelman ja myös tutkimusresurssien mukaan (Tuomi & Sarajärvi 2004, 73.) Laadullisessa opinnäytetyössä ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan niissä pyritään kuvaamaan jotain ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle (Tuomi & Sarajärvi 2004, 87).

Aineistoa keräsimme haastatteluiden avulla. Tiedonkeruumetodiksi valitsimme teemahaastattelut. Teema-haastattelun etuna on se, että se ei sido haastattelua kvalitatiiviseen (laadullinen) tai kvantitatiiviseen (määrällinen) leiriin, eikä se ota kantaa haastattelukertojen määrään tai siihen, miten ”syvälle” aiheen käsittelyssä mennään. Teemahaastattelu myös etenee yksittäisten kysymysten sijaan tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Tällöin haastateltavien ääni pääsee paremmin kuuluville. Teemahaastattelu huomio myös sen, että ihmisten tulkinnat asioista ja

heidän asioille antamansa merkitykset ovat keskeisiä ja, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa (Hirsjärvi & Hurme 2001, 48.)

Teemahaastattelussa ei voi kysellä ihan mitä tahansa, vaan siinä pyritään löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja ongelmanasettelun tai tutkimustehtävän mukaisesti. Periaatteessa etukäteen valitut teemat perustuvat tutkimuksen viitekehykseen eli tutkittavasta ilmiöstä jo tiedettyyn (Tuomi & Sarajärvi 2004, 77,78.)

Päätimme tehdä jokaisen valitsemamme teeman alle muutaman valmiin kysymyksen, joiden avulla pystyimme ohjailemaan haastattelun kulkua. Muuten pyrimme pitämään haastattelun varsin avoimena ja keskustelun omaisena.

Haastattelun etu on ennen kaikkea joustavuus. Haastattelijalla on mahdollisuus toistaa kysymys, oikaista väärinkäsityksiä, selventää ilmausten sanamuotoja ja käydä keskustelua tiedonantajan kanssa. Joustavaa haastattelussa on myös se, että kysymykset voidaan esittää siinä järjestyksessä kuin tutkija katsoo aiheelliseksi (Tuomi & Sarajärvi 2004, 75).

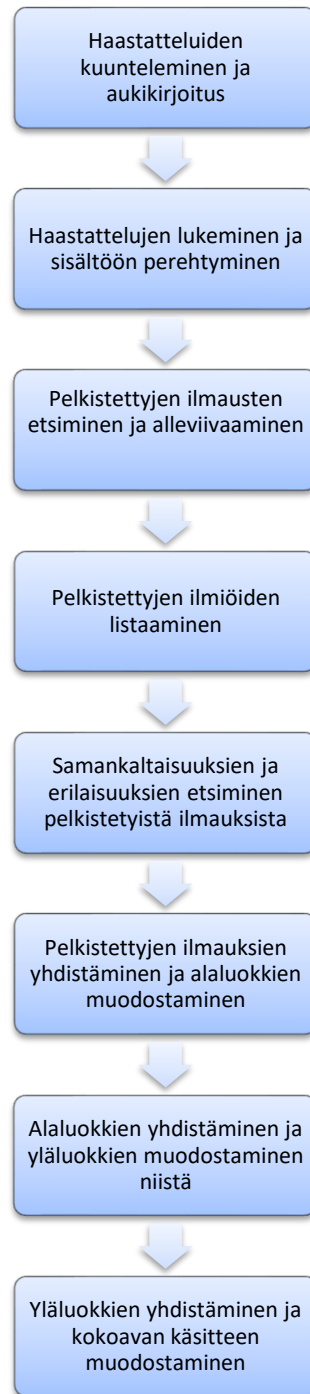
Haastateltaviksi henkilöiksi halusimme ensisijaisesti vanhempien kanssa työskenteleviä lastensuojelun ammattilaisia, jotta saamme tietoomme, millaista tukea biologisille vanhemmille on tarjolla ja miten he näkevät tuen merkittävyyden. Haastatteluja varten teimme saatekirjeen, jolla saamme varmistuksen henkilöiden halukkuudesta osallistua haastatteluihin. Lopulta saimmekin haastateltaviksi kolme lastensuojelun ammattilaista Meri-Lapin alueelta. Haastattelut kestivät noin 45 minuuttia per kerta. Jokainen haastattelu tehtiin haastateltavan henkilön työpaikalla.

Haastatteluaineistoa analysoimme aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla (kuvio 1). Tällä analyysimenetelmällä pyritään saamaan selvitetävästä ilmiöstä kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa (Tuomi & Sarajärvi 2004, 105). Sisällönanalyysia voi pitää paitsi yksittäisenä metodina myös väljänä teoreettisena kehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikokonaisuuksiin. Sen avulla voidaan tehdä siten monenlaista selvitystä (Tuomi & Sarajärvi 2004, 93.)

Tutkimuksen aineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä ja analyysin tarkoitus on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysilla pyritään järjestämään aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta sen sisältämää informaatiota (Tuomi & Sarajärvi 2004, 110.)

Meidän täytyi myös litteroida (kirjoittaa puhtaaksi) haastattelut. Litteroimme jokaisen haastattelun heti haastattelutilanteen jälkeen, jotta haastattelu olisi vielä tuoreessa muistissa. Litteroitua aineistoa tuli yhteensä 47 sivua ja jokaisen haastattelun litteroinnissa kesti aikaa useampi tunti. Aineiston litteroinnin tarkkuudesta ei ole yksiselitteistä ohjetta. Tehtävästä ja metodeista riippuu, kuinka tarkkaan litterointiin on syytä ryhtyä (Hirsjärvi & Hurme 2001, 139.)

Itse päätimme kuitenkin litteroida jokaisen haastattelun mahdollisimman sanatar-kasti, koska emme halunneet menettää mitään mahdollisesti tärkeää tietoa analyysivaiheessa. Analyysia tehdessä luimme jokaisen haastattelun useamman kerran läpi, jonka jälkeen otimme keskeiset kysymyksemme erilliselle paperille, johon keräsimme haastatteluista tärkeimmät tiedot jokaisen kysymyksen alle. Näin pystyimme etsimään mahdollisia samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia, joiden avulla pystyimme luomaan alaluokkia, jotka myöhemmin loimme yläluokiksi ja saimme tarvitsemamme tiedon kysymyksiimme.

Kuvio 1. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin eteneminen (Tuomi & Sarajärvi 2004, 111.)

Opinnäytetyön tulosten kuvauksessa päätimme käyttää myös suoria sitaatteja haastatteluista ”värittämään” kirjoitusta. Sitaattien merkitsemisessä käytämme jokaisesta haastattelusta nimitystä haastateltava

2.3 Opinnäytetyön etiikka

Peruslähtökohdat hyvälle tutkimukselle ovat samat kaikissa oppiaineissa. Eettisesti hyvä tutkimus edellyttää tieteellisiä tietoja, taitoja ja hyviä toimintatapoja niin tutkimuksen teossa kuin sosiaalisesti tiedeyhteisössä ja suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan (Kuula 2013, 34.)

Tutkimuseettiset periaatteet ja tällä hetkellä vallitseva tietosuojalainsäädäntö ovat tärkeitä asioita, jotka ansaitsevat erityishuomiota opinnäytetyötä tehdessä. Ensimmäinen tutkimuseettinen kysymys mihin opinnäytetyötä tehdessä törmää on jo aiheen valinta. Opinnäytetyön tekijän pitää ennen prosessin aloittamista perusteellisesti selvittää, mikä on opinnäytetyöstä saatava tieto/hyöty ja onko työ merkityksellinen ja toteuttamisen arvoinen. Miksi tutkitaan tai selvitetään kyseistä asiaa?

Luottamuksellisuus tutkimusaineistosta puhuttaessa tarkoittaa niitä sopimuksia ja lupauksia, joita aineistonkäytöstä tutkittavien kanssa tehdään. Luottamuksellinen voi yhtä hyvin olla aineisto, jota saa käyttää vain aineiston kerääjä kuin myös aineisto, joka on arkistoitu tiedeyhteisön laajempaan käyttöön (Kuula 2013, 88.)

Opinnäytetyöhöemme kuuluu olennaisena osana haastattelut. Haastattelut tuovat mukanaan mahdollisesti useita tutkimuseettisiä ja tietosuojalainsäädännön kompastuskiviä. Meille kaikkein tärkeintä on luottamuksellisuus haastattelijan ja haastateltavan välillä. Haastateltavan tulee pystyä luottamaan haastattelijaan, että kaikki mitä he haastattelusta sopivat tapahtuu niin kuin on sovittu, sekä siihen, että haastattelijalla oikeasti noudattaa vaitiolovelvollisuuttaan (Tutkimuseettinen Neuvottelukunta.)

Vaitiolovelvollisuudesta ja salassapitovelvollisuudesta säädetään viranomaistoiminnan julkisuudesta säädetyssä julkisuuslaissa sekä useissa erityislaeissa. Henkilötietolaissa määritelty vaitiolovelvollisuus koskee kaikkia henkilötietoja sisältäviä tutkimusaineistoja kerääviä henkilöitä. Erityistä huolellisuutta täytyy noudattaa arkaluonteisia tunnistettavia aineistoja käsiteltäessä. Tutkittavien yksityis-

asioita koskeva vaitiolovelvollisuus sitoo tutkijoita ja muita tutkimusryhmään kuuluvia henkilöitä myös sen jälkeen, kun tutkimus on päättynyt (Kuula 2013, 90,91,92.)

Todella tärkeää on myös suojata haastateltavan identiteetti, jos haastateltava näin haluaa. Silloin opinnäytetyöstä ei saa löytyä mitään mikä yhdistäisi tekstin juuri haastateltavaan henkilöön. Haastateltavalla voi tarpeen mukaan keksiä jonkin toisen nimen (Tutkimuseettinen Neuvottelukunta.)

Haastattelu tulee suorittaa aina haastateltavan ehdoilla. Haastatteluajana tarjomme haastateltaville mahdollisuuden valita missä haastattelu suoritetaan. Jos jostain syystä haastateltava haluaa lopettaa haastattelun kesken, tai ilmoittaa ettei sittenkään halua tulla haastateltavaksi, tai ei halua vastata tiettyyn kysymykseen, hänellä on siihen täysi oikeus.

Haastattelua tehdessä on myös tärkeää hankkia etukäteen kaikki mahdolliset luvat mitä voi tarvita. Me pyysimme lupaa haastattelujen äänittämiseen, koska äänittäminen tulee helpottamaan opinnäytetyöprosessin seuraavia vaiheita. Oleellista on myös muistaa, että suostumus äänitykseen tulee ottaa myös nauhalle. Tämä on sekä haastattelija että haastateltavan edun mukaista (Tutkimuseettinen Neuvottelukunta.)

Osallistumispäätökseen vaikuttaa se, mitä tutkimukseen osallistuminen konkreettisesti tarkoittaa. Siksi tutkittaville on kerrottava, onko kyseessä kertaluontoinen aineistonkeruu, edellyttääkö osallistuminen kirjoittamista, valmiiden vastausvaihtoehtojen valitsemista, vapaamuotoista keskustelua vai jotain muuta. Käytettävistä tallennevälineistä pitää kertoa ennen kuin tutkittavalta kysytään suostumusta osallistumiseen. Varhaisimmissa tutkimuseettisissä rikkomuksissa tutkittavat eivät voineet aidosti itse päättää osallistumisestaan tutkimukseen. Tämä yhdessä kansainvälisten ihmisoikeusjulistusten kanssa on vaikuttanut siihen, että tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta on muotoutunut hyvin voimakas normi. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että sekä osallistumisen vapaaehtoisuudesta, että mahdollisuudesta keskeyttää koska tahansa tutkimukseen osallistuminen täytyy aina informoida tutkittavia (Kuula 2013, 106,107.)

Kertasimme edellä mainitut eettiset periaatteet jokaiselle haastateltavalle, ennen haastattelun alkua.

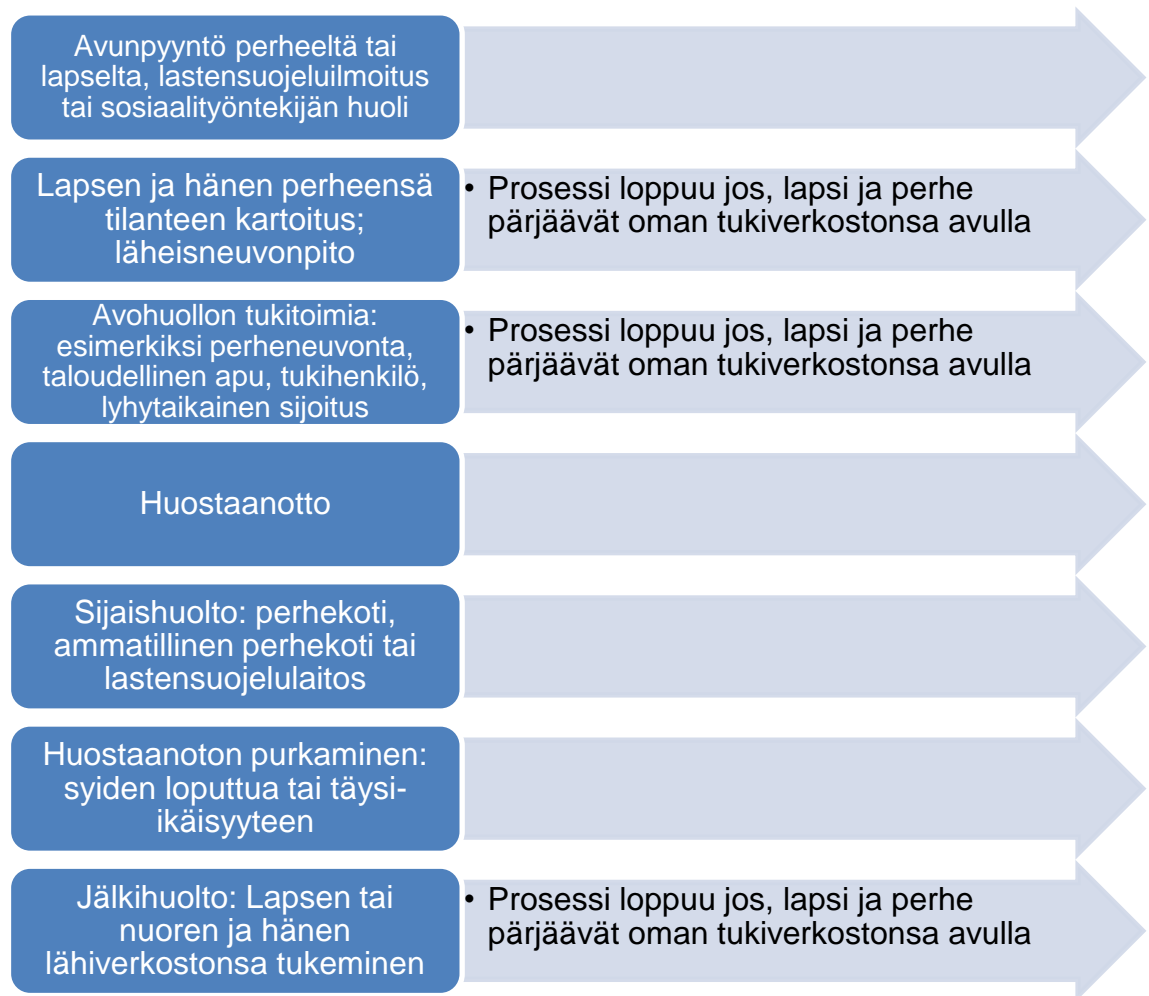
Opinnäytetyöhömmme liittyy myös paljon teoria ja tilastotietoa. Työtä tehdessä on tärkeää muistaa lähdekritiikki. On muistettava kysyä itseltään, onko tämä tieto luotettavaa vai ei? Eettistä on myös miettiä, soveltuuko juuri tämä tieto minun opinnäytetyöhöni.

3 LASTENSUOJELU JA SIJAISHUOLTO

Lastensuojelun palvelujärjestelmä on laaja kokonaisuus, jonka tehtävänä on edistää ja tukea lapsen kehitystä ja kasvua. Palvelujärjestelmän tulee toimia suunnitelmallisesti ja ennakoidusti. Sitä tulee ohjata, johtaa ja kehittää tavoitteellisesti ja pitkäjänteisesti ja yhteistyössä kaikkien niiden tahojen kanssa, joiden toimet vaikuttavat lasten ja perheiden hyvinvointiin. Palvelu ja tuki täytyy toteuttaa sellaisin tavoin, joista lapsi ja perhe eniten hyötyvät (THL.)

Yleensä lastensuojelu mielletään vain huostaanottojen suorittamiseksi, vaikka kyseessä on paljon laajempi prosessi (kuvio 2). Lastensuojelun polut ovat erilaisia ja erimittaisia, riippuen lapsen ja hänen perheensä avuntarpeista (Laaksonen 2004, 258).

Lastensuojelutoimet käynnistyvät usein lastensuojeluilmoituksen jälkeen. Lastensuojeluilmoituksella tarkoitetaan puhelimitse, kirjallisesti, suullisesti tai muilla tavoin sosiaalitoimeen ja sosiaalitoimistoon tehtävää ilmoitusta, jossa ilmoitetaan jonkun lapsen huonoista kasvuoloista tai vaikeasta tilanteesta. Kuka tahansa pystyy tekemään lastensuojeluilmoituksen, mutta jokaisella sosiaali- ja terveydenhuollon, koulutoimen tai seurakunnan palveluksessa tai luottamustoimessa olevalla on ilmoitusvelvollisuus, jos he saavat tietoonsa lastensuojelua tarvitsevia lapsia. Kun lastensuojeluilmoitus saapuu, on sosiaalitoimen aina selvitettävä lapsen tilanne (Ihalainen & Kettunen 2006, 84.)

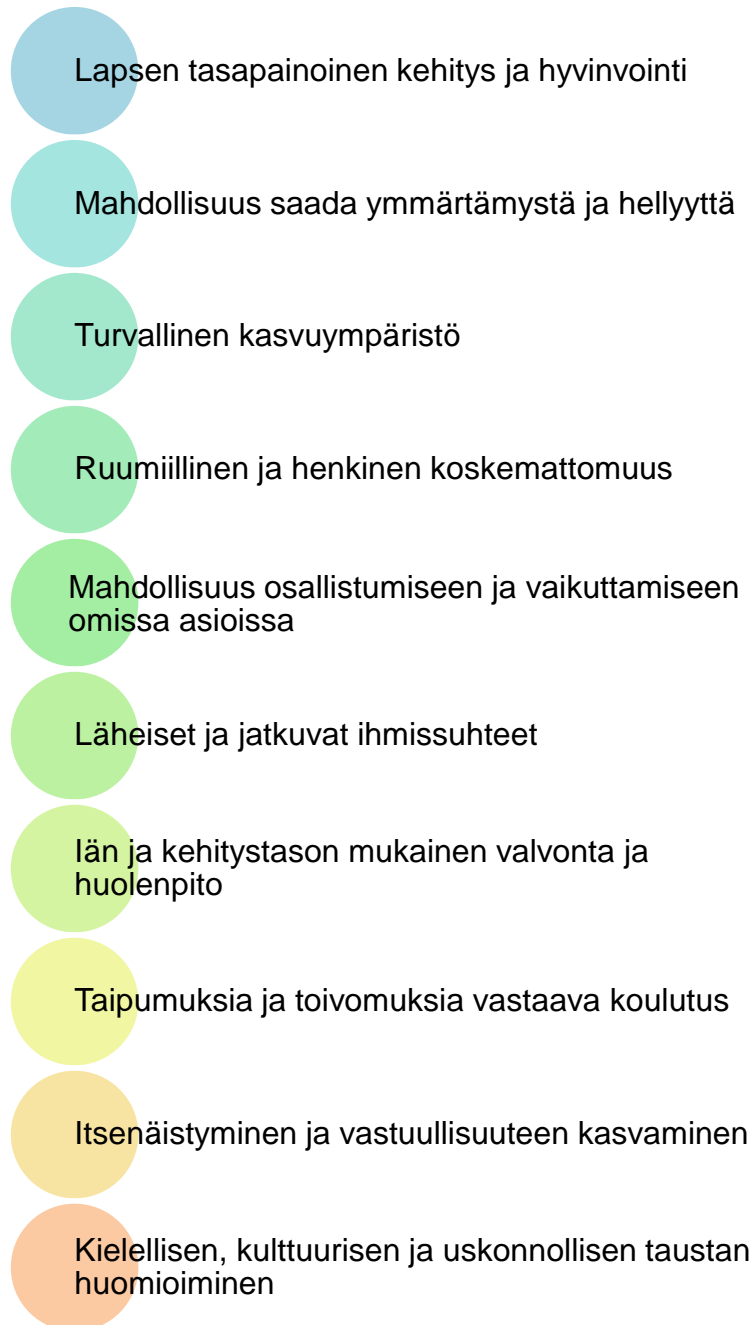

Kuvio 2: Lastensuojeluprosessi (Laaksonen 2004, 258.)

Vuonna 2015 tehtiin keskimäärin 1,7 lastensuojeluilmoitusta lasta kohden. Lastensuojeluilmoitukset koskivat kaikkiaan 66 406 lasta. Lastensuojeluilmoitusten määrä lisääntyi 7 prosenttia vuodesta 2014 (THL.)

3.1 Lapsen etu ja lastensuojelun lakiperusta

Lastensuojelun lähtökohta on aina lapsen etu (kuvio 3). Lapsen edulla tarkoitetaan lapsen oikeuksien sopimuksen perusperiaatetta, jota tulee noudattaa kaikissa lainsäädännöissä ja käytännön toimissa.

Kuvio 3: Lapsen edun arviointikriteerit (Taskinen 2010, 15.)

Tämä tarkoittaa, että kaikissa lasta koskevissa päätöksissä työntekijöiden on arvioitava, mikä on juuri tämän lapsen kannalta paras ratkaisu tässä elämäntilanteessa. Lapsen edun määrittely voi olla vaikeaa, koska eri ihmisillä saattaa olla hyvin erilaisia käsityksiä siitä, mikä olisi lapselle hyväksi. Lapsen etu ei välttämättä tarkoita sitä, että päätökset ja ratkaisut tehtäisiin aina niin kuin lapsi itse tai hänen vanhempansa haluaisivat. Lapsen mielipide on tärkeä asia, kun punnitaan lapsen etua, mutta lapsen mielipide ja lapsen etu eivät välttämättä ole sama asia (Lastensuojelun Keskusliitto.)

Lapsen etua määriteltäessä on lisäksi otettava kantaa lapsen tulevaisuuteen, eli siihen, miten jokin ratkaisu myöhempinä vuosina vaikuttaa lapseen. Tulevaisuutta on kuitenkin todella vaikeaa ennustaa varmasti, eikä lapsen edusta ole mahdollista saada ristiriidatonta ja ehdottoman varmaa tietoa. Lapsen etu tulee selvittää aina hyvin tarkkaan ennen päätöksen tekemistä, mutta silti työntekijän on pakko hyväksyä osittainen epävarmuus siitä, onko tehty ratkaisu oikea vai olisi olemassa jokin vielä parempi toimintatapa lapsen edun kannalta (Ihalainen & Kettunen 2006, 76.)

Suomessa kaikki lastensuojelutoimet on määritelty lastensuojelulaissa. Tämä tarkoittaa, että lastensuojelun viranomaisen toiminta ja päätökset perustuvat aina lakiin. Lastensuojelulaki koskee kaikkia maassamme olevia lapsia siitä riippumatta, mikä on heidän taustansa (Lastensuojelun Keskusliitto)

Suomen perustuslaki velvoittaa valtiota ja kuntia huolehtimaan ja järjestämään terveys- ja sosiaalipalveluja. Sosiaalihuoltolain mukaan kunta huolehtii sosiaalipalveluiden järjestämisestä asukkailleen. Tulevaisuudessa SOTE:n myötä vastuu palveluiden tuottamisesta ja järjestämisestä siirtyy maakunnille.

Sosiaalipalvelut ovat kunnan lakisääteisiä, pakollisia tehtäviä. Lähtökohtaisesti kunta päättää siitä, missä laajuudessa se sosiaalipalveluita järjestää ja toisaalta myös sen, kuinka paljon määrärahoja se kulloinkin palveluihin tai tukitoimiin varaa ja osoittaa (Räty 2010, 35.)

Lastensuojelu on osa laaja-alaista lasten suojelua, jossa osallisina ovat koko yhteiskunta ja kaikki sen kansalaiset. Lasten suojelu perustuu YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen, jonka mukaan lapsella on muun muassa etusija erityiseen suojeluun, oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön sekä tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen. Suomi on ratifioinut sopimuksen ja saattanut sen lain tasolla voimaan vuonna 1991 (Taskinen 2010, 19.)

Lastensuojelua ohjaa vahva lakiperusta. Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen, sekä erityiseen suojeluun (Lastensuojelulaki 417/2007 1:1 §.)

Lastensuojelulain mukaan lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista. Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään ja pyrittävä tarjoamaan perheelle tarpeellista apua riittävän varhain sekä ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia (Lastensuojelulaki 417/2007 1:2 §.)

Lastensuojelulain tarkoituksena on puuttua perheen tilanteisiin siten, että perheitä pystyttäisiin tukemaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa ja näin ollen ehkäistä ongelmien syntymistä. Lastensuojelussa on myös käytössä niin sanottu ”lievemmän riittävän toimenpiteen” periaate. Sen mukaan viranomaisten on aina valittava käytössä olevista toimenpidevaihtoehdoista lievin mahdollinen tapa puuttua perheen ongelmiin (Räty 2004, 85.)

Jos vanhemmat tai huoltajat eivät jostain syystä pysty huolehtimaan lapsensa hyvinvoinnista, on Suomessa yhteiskunnan velvollisuus puuttua perheen tilanteeseen. Tällöin lastensuojelun tehtävänä on turvata lapsen hyvinvointi. Aina apu ei siis ole vapaaehtoista, vaan lastensuojelulaki määrää, että lastensuojeluviranomaisten täytyy ryhtyä tietyissä tilanteissa toimiin lapsen suojelemiseksi (Lastensuojelun Keskusliitto)

3.2 Mitä on sijaishuolto?

Sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun taikka kiireellisesti tai hallinto-oikeuden väliaikaisen määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Sijaishuolto määritellään lastensuojelulain 49 §:ssä (Saastamoinen 2008, 25.)

Lapsi voidaan sijoittaa asumaan kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena tai jälkihuollon perusteella. Tällaisissa tilanteissa tarvitaan kuitenkin vanhempien suostumus. Alaikäisen huoltajilla myös säilyy kaikki huoltajan oikeudet, jolloin he voivat halutessaan keskeyttää sijoituksen (Taskinen 2010, 124.)

Sijoitukseen tuleva lapsi ja hänen perheensä ovat tavallisesti olleet monenlaisten sosiaalitoimen ja terveydenhuollon auttamistoimenpiteiden kohteena. Joskus toimenpiteitä on tehty pääasiassa siksi, että lakia noudatettaisiin ja mahdollisissa oikeudenkäynneissä voitaisiin vedota siihen, että lastensuojelulain vaatimusta avohuollon tukitoimenpiteistä on noudatettu. Laissa ei kuitenkaan edellytetä tilanteeseen sopimattomien tai riittämättömiksi arvioitujen tukitoimien käyttämistä. Tuloksettomia tukitoimia ei pidä jatkaa, sillä huostaanoton ja sijaishuollon alkamisen lykkääminen on lapsen kehityksen kannalta haitallista (Sinkkonen 2015, 150.)

Kun lapsi sijoitetaan kiireellisesti tai otetaan huostaan, hänen asuinpaikkansa on kodin ulkopuolella sijaishuollossa. Sijaishuoltopaikkana voi olla yksityiskoti, ammatillinen perhekoti, koulukoti tai muu lastensuojelulaitos. Näissä tilanteissa lapsen huolto siirtyy osittain sosiaalitoimelle. (Taskinen 2010, 124.)

Sijaishuollolle ominaista on lasten arjen mahdollistaminen. Lastensuojelun sijaishuollon tavoitteena on niin sanotun tavallisen arjen ja siihen liittyvän huolenpidon, hoidon ja kasvatuksen mahdollistaminen. Arjen mahdollistamisen rinnalla sijaishuollossa pyritään tukemaan lapsen tai nuoren läheisten ihmisten suhdeverkon rakentumista ja toimintaa (Pösö 2005, 206.)

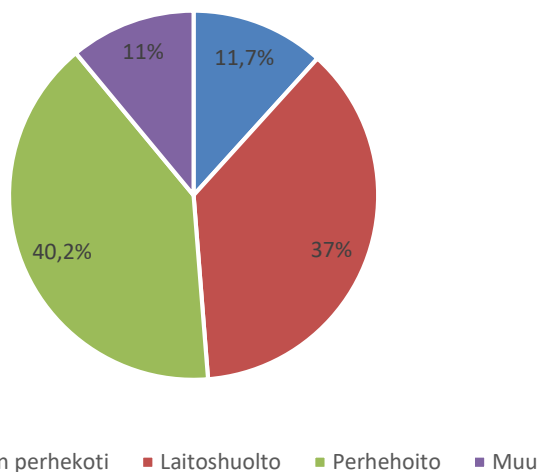
Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrä väheni vuonna 2015 (Liite 5). Kodin ulkopuolelle sijoitettuja 0–20-vuotiaita lapsia ja nuoria oli kaikkiaan 17 664 vuoden 2015 aikana. Sijoitettuna olleiden osuus väheni 2 prosenttia vuoteen 2014 verrattuna. Sijoitettuja lapsia ja nuoria oli 1,4 prosenttia 0–20-vuotiaista (THL.)

Sijoituspaikkaa valittaessa tulee pohtia lapsen elämään liittyviä riskejä ja suojaavia tekijöitä. Sijoitusta tulee tarkastella siitä näkökulmasta, miten sijaishuoltopaikan toimintatavat tukevat lasta (Taskinen 2010, 125). Lastensuojelulaissa ei kuitenkaan ole tarkemmin säännelty sitä, mikä sijaishuollonmuoto kussakin tilanteessa tulee kyseeseen eikä sijaishuoltopaikan muodoille ole asetettu mitään etusijajärjestystä (Saastamoinen 2008, 27).

Jälleen kerran keskeisenä periaatteena on lapsen etu. Sijaishuoltopaikan tulee olla lapsen edun, yksilöllisten tarpeiden ja kehityksen kannalta paras vaihtoehto.

Lapsen sijaishuollon muotoja ovat perhehoito, ammatillinen perhekoti, laitoshuolto tai muu lapsen tarpeiden mukainen sijoitusmuoto (kuvio 4). Lapsen sijoitava kunta on vastuussa siitä, että lapselle valitaan parhaiten hänen henkilökohtaisia tarpeitaan vastaava sijaishuolto paikka.

Kuvio 4: Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten jakautuminen sijaishuollon palveluissa 2015

(Sotkanet.fi)

Sijoituspaikkaa valittaessa tulee kiinnittää erityistä huomiota seuraaviin asioihin:

- Huostaanoton tai sijoituksen/jälkihuollon perusteisiin
- Lapsen tarpeisiin
- Sisarussuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen
- Hoidon jatkuvuuteen

3.3 Erilaiset sijaishuoltomuodot

Niin kutsutulla sijaiskodilla tarkoitetaan perhehoitajan antamaa lapsen hoitoa ja kasvatusta siten, että lapsi ja perhehoitaja asuvat yhdessä hoitajan kotona. Itsenäistymässä oleva lapsi tai nuori voi kuitenkin asua sijaiskodin välittömässä läheisyydessä sijaitsevassa erillisessä asunnossa (Taskinen 2010, 127.)

Perhehoitoa annetaan lapselle, jonka hoitoa, kasvatusta tai muuta huolenpitoa ei voida tarkoituksen mukaisesti järjestää hänen omassa kodissaan tai sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita hyväksikäyttäen ja jonka ei katsota olevan laitoshuollon tarpeessa (Saastamoinen 2008, 27.)

Sosiaalihuoltolain mukaista perhehoitoa on:

1. Perhehoitajalain mukaisen toimeksiantosuhteen perusteella annettava sijaishuolto
2. Yksityisen sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain mukaisen luvan saaneessa perhekodissa annettava sijaishuolto

Sijaiskodissa voi samanaikaisesti hoitaa neljää lasta mukaan luettuna perhehoitajan kanssa samassa taloudessa asuvat kouluikäiset lapset. Mikäli hoitopaikassa asuu vähintään kaksi aikuista, joilla on perhehoitajalain mukainen kelpoisuus, hoidettavien lukumäärä voi olla seitsemän (Taskinen 2010, 127,128.)

Ammatilliset perhekodit ovat sijaiskodin ja laitoksen väliin sijoittuva sijaishuoltomuoto. Ammatillisella perhekodilla tarkoitetaan yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain mukaisen lääninhallituksen luvan saanutta perhekotia,

jossa lasten kanssa yhteisessä kodissa asuu vähintään kaksi hoidosta ja kasvatuksesta vastaavaa henkilöä. Henkilöstöllä tulee olla soveltuva ammattitutkinto tai muu soveltuva koulutus (Saastamoinen 2008, 29.)

Ammatilliseen perhekotiin sijoitetaan tavallisesti sellaisia lapsia ja nuoria, jotka ovat liian vaikeahoitoisia tavanomaiseen perhehoitoon. Ammatillisuuden odotetaan vastaavan lapsen vaativampiin hoidollisiin ja kasvatuksellisiin tarpeisiin (Taskinen 2010, 128.)

Silloin kun ammatillinen perhekoti toimii sosiaalihuoltolain tarkoittamana perhekotina, siinä voidaan samanaikaisesti hoitaa enintään kuutta lasta, jollei kyse ole hoidon antamisesta sisaruksille tai saman perheen jäsenille. Enimmäismäärään luetaan mukaan perhekodissa asuvien hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kanssa samassa taloudessa asuvat muut alle kouluikäiset lapset ja perhekodissa hoidettavat muut henkilöt (Saastamoinen 2008, 30.)

Erityisesti paljon tukea vaativat ja haasteelliset lapset sijoitetaan usein laitoshuoltoon. Myös silloin, kun sijoitus tulee todennäköisesti olemaan lyhytaikainen, voi laitoshuolto olla järkevin ratkaisu.

Lastensuojelulaitoksia, jossa lapsen sijaishuoltoa voidaan järjestää, ovat lastenkodit, nuorisokodit, vastaanottokodit ja koulukodit sekä muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset. Lastensuojelulaitoksia ylläpitävät lähinnä valtio, kunnat tai yksityiset yhteisöt. Mikäli lapsen sijaishuolto järjestetään laitosluvan saaneessa yksikössä, on tarvittaessa mahdollista soveltaa lastensuojelulaissa säädettyjä rajoitustoimenpiteitä (Saastamoinen 2008, 30.)

Koska sijaishuoltopaikkaa valittaessa ratkaisevaa on sijaishuoltopaikan arviointi nimenomaan lapsen tarpeiden kannalta, ei jossain tapauksissa lastensuojelulain mukainen yksikkö vastaa näitä tarpeita. Tällöin lapsi voidaan sijoittaa sijaishuoltoon sairaanhoidon yksikköön. Tällaisissa tilanteissa on usein kyse pitkää hoitojaksoa edellyttävästä sairaanhoidosta, johon lapsen hoidosta vastaavat eivät ole antaneet suostumustaan, mutta hoito on kuitenkin lapsen edun mukaista taikka lapsen hengen tai terveyden kannalta välttämätöntä (Saastamoinen 2008, 31.)

Lapsi voidaan myös sijoittaa väliaikaisesti, enintään kuudeksi kuukaudeksi, vanhempansa tai muun huoltajansa hoidettavaksi. Tämä tulee kysymykseen lähinnä silloin, kun valmistellaan lapsen palaamista kotiin ja halutaan varmistua, että se on lapsen kannalta hyvä ratkaisu (Taskinen 2010, 130.)

4 VANHEMMUUS JA SEN TUKEMINEN

Vanhemmuudessa äitiydellä on ollut ja on edelleen erityisasema. Suomalaisen perheen arjessa äitiys on saavuttanut tämän aseman vähitellen 1800-luvun kuluessa. Ihanteellisen perheen malliksi on vuosien saatossa noussut ydinperhe, jonka sieluna on äiti. Äidin ja lapsen suhteesta tuli perhekäsityksen keskeinen elementti. Psykologisten kasvatuskäsitysten ja ajattelutapojen vahvistuminen viime vuosisadan puolivälissä painotti edelleen äidin merkitystä. Vielä nykyisinkin tulkinta äidistä lapsen ensisijaisena kasvattajana ja lapsen elämän avainhenkilönä on säilyttänyt asemansa vahvana. (Alasuutari 2004, 16,17.)

Isyys voi perustua joko isyysoletaman soveltamiseen, isyyden tunnustamiseen tai isyyden vahvistamiseen tuomioistuimen päätöksellä. Avioliittoperheessä aviomiestä pidetään lapsen isänä, kun lapsi on syntynyt avioliiton aikana. Tätä nimitetään niin sanotuksi ”pater est”-olettamaksi. Aviomies, joka oletetaan lapsen isäksi, on aina suoraan lainnoilla myös lapsensa huoltaja (Kangas 2004, 106.)

Kuitenkin jos avioliitto on aviomiehen kuoleman vuoksi purkautunut ennen lapsen syntymää, aviomies on lapsen isä, jos lapsi on syntynyt sellaiseen aikaan, että lapsi on voinut tulla siitetyksi ennen aviomiehen kuolemaa. Jos äiti on ennen lapsen syntymää solminut uuden avioliiton, uusi aviomies on kuitenkin lapsen isä (Isyyslaki 11/2015 1:2 §.)

Isyys voi perustua tunnustamisen ohella siihen, että tuomioistuin on vahvistanut isyyskanteen johdosta antamallaan ratkaisulla, että mies on lapsen isä. Tässä tapauksessa miehestä ei tule suoraan lain nojalla lapsensa huoltajaa, vaan lapsi on yksin äitinsä huollossa, kunnes huollosta on sovittu vanhempien kesken (Kangas 2004, 107.)

Vanhemmalla on useita rooleja lapsensa elämään liittyen (Liite 4). Rooleja voi kehittää tai omaksua läpi elämän ja mitä enemmän rooleja vanhemmalla on käytössään, sitä joustavampi hän vanhempana on. Vanhemmuuden keskeiset roolit kypsyvät vanhemmuuden myötä ja ne kehittyvät suhteessa ja vuorovaikutuksessa lapseen. Jotkut roolit saattavat jäädä puuttumaan kokonaan, toiset ovat

luontevassa käytössä ja jotkut roolit muodostuvat ylikehittyneiksi (Helminen & Iso-Heiniemi 1999, 13.)

Huoltajuus on oikeudellinen käsite. Arkikielessä perheen sisäiset suhteet jäsenetään vanhemman ja lapsen väliseksi suhteeksi, mutta oikeudellisessa kielenkäytössä puhutaan sen sijaan huoltajan ja lapsen välisestä suhteesta. Vanhemmuus ja huoltajuus eroavat toisistaan siinä olennaisessa suhteessa, että pätevää äitiyttä tai isyyttä ei voi kumota. Sen sijaan on täysin mahdollista, että lapsen oikeudellinen isä tai äiti ei ole lapsensa huoltaja esimerkiksi siitä johtuen, että lapsen huolto on uskottu vain toiselle vanhemmista ja toinen vanhemmista on ”vapautettu” huoltajan tehtävistä (Kangas 2004, 106.)

Lapsen huoltajana voi olla myös muu kuin lapsen syntymä vanhempi. Lain mukaan lapsen huoltajia ovat myös henkilöt, joille lapsen huolto on uskottu. Huollon ”uskominen” ei ole yksityisluonteinen toimi, vaan ainoastaan tuomioistuimella on toimintavaltaa määrätä siitä, että huolto uskotaan vanhempien ohella tai sijasta yhdelle tai useammalle henkilölle (Kangas 2004, 107.)

Lapsella on oikeus hyvään huoltoon sekä huolenpitoon ja lapsen huoltajilla on velvollisuus tämä lapselle turvata. Huoltajilla on oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta sekä muista henkilökohtaisista asioista. Huoltajien päätösvallan rajoitusperusteena on huollon tarkoitus (Saastamoinen 2008, 133.)

Vanhemmuus ei pääty lapsen sijaishuoltoon siirtymisen jälkeen. Lapselle tulee välittyä tietoisuus siitä, että vanhemmat eivät ole hylänneet häntä ja lapsen tulee olla tietoinen siitä, että hänellä on oikeus pitää yhteyttä omiin vanhempiinsa ja muihin hänelle tärkeisiin henkilöihin. Toisaalta lapsella tulee olla myös lupa kiintyä sijaishuoltopaikan aikuisiin (Saastamoinen 2008, 132.)

Lapsen huoltoon liittyvä päätösvalta siirtyy suoraan lain nojalla sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, ilman erillistä päätöstä, siltä osin kuin se on kiireellisen sijoituksen tai huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseksi tarpeellista. Sosiaali-

huollosta vastaava toimielin voi päättää asioista, jotka liittyvät sijaishuollon tarkoituksen toteuttamiseen (Taulukko 1) ja mikäli asia ei tähän liity, asiasta päättää lapsen huoltajat (Saastamoinen 2008, 134,135.)

Taulukko 1: Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen päätösvalta

1. Lapsen olinpaikka
2. Lapsen hoito
3. Lapsen kasvatus
4. Lapsen valvonta ja muu huolenpito
5. Yllä mainittujen asioiden toteuttamiseksi tarpeellinen opetus (Esimerkiksi erityisopetus)
6. Yllä mainittujen asioiden toteuttamiseksi tarpeellinen terveydenhuolto

(Saastamoinen 2008, 136.)

Lapsen huolto siis säilyy sijoituksen ja huostaanoton aikana lapsen huoltajilla, kuitenkin edellä mainituin rajoituksin. Lapsen huoltajilla on kuitenkin oikeus päättää useista muista lastaan koskevista asioista (Taulukko 2)

Taulukko 2: Huoltajan oikeudet sijaishuollon aikana

1. Lapsen nimestä päättäminen	Lapsen nimestä päättäminen on asia, joka kuuluu ainoastaan lapsen vanhemmille ja jos he ovat asiasta erimielisiä, huoltajalle. Näin ollen huoltajilla on oikeus päättää lapsen nimestä (etunimi, sukunimi) myös sijaishuollon aikana.
--	---

<p>2. Lapsen edustaminen henkilöä koskevassa asiassa</p>	<p>Kun lapsen asioita käsitellään eri viranomaistahoissa, toimivat huoltajat lapsen edustajina. Huoltajien toimivaltaa rajoittaa se, jos lapselle on määrätty tietyissä tarkoituksissa edunvalvoja.</p>
<p>3. Uskontokunta ja kansalaisuus</p>	<p>Lapsen huoltajilla on lapsen huostaanotosta huolimatta oikeus päättää lapsen uskontokunnasta samoin kuin ennen huostaanottoa. Sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä ei myöskään oikeutta käyttää puhevaltaa lapsen kansalaisuutta koskevassa asiassa.</p>
<p>4. Lupa lapsen adoptioon</p>	<p>Luvan lapsen adoptoimiseen antaa aina lapsen vanhempi. Sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä ei ole toimivaltaa tässä asiassa.</p>
<p>5. Yhteydenpito-oikeus</p>	<p>Lapsella on oikeus pitää yhteyttä läheisiin henkilöihin sijaishuollon aikana.</p>
<p>6. Tietojensaantioikeus ja tietojen tarkastusoikeus</p>	<p>Sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on velvollisuus antaa lapsen huoltajalle tiedoksi kaikki olennaiset lasta koskevat tiedot, esimerkiksi asiakassuunnitelmat. Huoltajalla on myös oikeus tarkastella lasta koskevia rekisteritietoja.</p>
<p>7. Huostaanoton lopettamisen hakeminen</p>	<p>Huoltajalla on oikeus halutessaan hakea lapsen huostaanoton lopettamista.</p>

(Saastamoinen 2008, 138,139,140.)

Yllämainitut oikeudet eivät siis katoa mihinkään sijaishuollon alkaessa tai sen aikana.

4.1 Miten vanhemmuutta tulisi tukea sijaishuollon aikana?

Perustoiltaan lastensuojelun ydin on yksinkertainen. Lastensuojelu on lapsen kehityksen ja terveyden turvaamista ja sitä vaarantavien tekijöiden poistamista. Perhe on ensisijainen, ja lapsen oikeuksia tulee kunnioittaa, ja näin lastensuojelu perustuu lapsikeskeiseen perhelähtöisyyteen. Kuitenkin yksinkertaisesta ytimestä on monia erilaisia muunnelmia, sillä yksittäiset tilanteet vaihtelevat suuresti (Bardy 2009, 41.)

Lastensuojelutarpeen taustalla on sekä tavallisia elämänkriisejä että poikkeuksellisen koettelevia oloja ja erityisen vaativia tilanteita. Pieni ydinperhe on helposti haavoittuva, ja sitä voivat koetella myös parisuhteissa, lapsuudessa ja vanhemmuudessa tapahtuneet muutokset, kuten aiempaa vaativampi tasapainoilu yksilöllisten ja perhekohtaisten tarpeiden kesken. Tilapäinen uupumus tai kriisit voivat suistaa perheen raiteiltaan lyhytkestoisesti (Bardy 2009, 41.)

Kun vanhempien kuormittuneisuus on suuri ja monimuotoinen, vanhemmuuden stressiä tulisi helpottaa. Lastensuojelu on paljon käytännöllistä työtä, jonka keskiössä on konkreettisen avun ja tuen järjestäminen, inhimillistä arvokkuutta osoittavalla tavalla. Sen rinnalla ja siihen liittyen lastensuojelu on myös tunteiden kanssa työskentelyä ja luottamuksen hankkimista sekä erilaisissa suhdeverkostoissa työskentelyä (Bardy 2009, 42.)

Huostaanotto on kriisi sekä lapselle, että aikuiselle. Jokainen henkilö näyttää ja kokee kriisin vaiheet yksilöllisesti (kuvio 5). Kriisi etenee vaiheittain ja siitä selviytyminen edellyttää asioiden läpikäymistä.

Kuvio 5: Kriisi prosessina (Suomen mielenterveysseura)

On aivan tavallista, että vanhemmat kokevat alemmuuden tunnetta ja mustasukkaisuutta vanhemmuudestaan. Tämä lapsen vanhempien kriisi on tärkeä tiedostaa ja ymmärtää. Lapsestaan luopumaan joutuneen vanhemman saattaa olla joskus vaikeaa pitää yhteyttä lapseen oman kriisitilanteen syyllisyyden ja häpeän vuoksi. Lapsen sijaishuollon aikana onkin tärkeää tukea lapsen ja vanhemman suhdetta, sekä auttaa vanhempia ymmärtämään myös lapsen tilannetta (Saastamoinen 2008, 132.)

Sijoituksen jälkeen vanhempia ei saa jättää yksin. Pitkäaikaisissa sijoituksissa vanhempaa tulisi auttaa tavalla, joka saa hänet tuntemaan tehneensä hyvän työn lapselleen, eli mahdollisuuden huolehtivaan hoitoon. Äidin tai isän auttaminen osittaiseen vanhemmuuteen voi olla kantava ratkaisu pitkäaikaisissa sijoituksissa. Lapsi tarvitsee vanhemmaltaan luvan liittyä ja kiintyä sijoituspaikkaan, ja sen antaminen voi turvata myös vanhemmalle sellaisen arvokkuuden tunteen, jonka kanssa hän voi elää (Taskinen 2010, 142.)

Jo pelkästään lapsen ja vanhemman välisen välttämättömän huolenpitosuhteen vuoksi lasta ja vanhempaa ei ole syytä asettaa lastensuojelun prosesseissa vastakkain. Puhuttaessa lapsesta ja vanhemmasta puhutaan samalla vanhemmuudesta ja lapsuudesta, jotka ovat suhdekäsitteitä ja sidoksissa toisiinsa. Tämän lapsen ja vanhemman välisen sidoksen huomioiminen asettaa lastensuojelun sekä lapsi- että vanhempilähtöiseksi työksi, jossa lapsen asema on kuitenkin erityinen ja keskeisin (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 231.)

Lapsen huollon jatkuvuuden turvaamiseksi lastensuojelun työntekijöiden tulee olla yhteistyössä huoltajien kanssa. Esimerkiksi päätettäessä lapsen tarvitsemasta terveydenhuollosta tai opetuksen järjestämisestä, on pyrittävä hyvään yhteistoimintaan lapsen ja huoltajien kanssa. Ellei kyse ole kiireellisestä terveydenhuollon toimenpiteestä, on erilaisista vaihtoehdoista keskusteltava heidän kanssaan (Taskinen 2010, 141.)

Lain mukaan huostaanotetun lapsen vanhemmille on laadittava vanhemmuuden tukemiseksi erillinen asiakassuunnitelma, jollei sen laatimista ole pidettävä tarpeettomana. Suunnitelma laaditaan tarvittaessa yhteistyössä muun sosiaali- ja terveydenhuollon kuten päihde- ja mielenterveyshuollon kanssa (Lastensuojelulaki 417/2007 6:30§ 3 mom.)

Asiakassuunnitelman toteutumista tulee seurata tarkasti, koska lapsen kotiutumisen mahdollisuudet liittyvät useimmiten vanhempien kuntoutukseen ja olosuhteiden vakiintumiseen. Lyhyt aikainen, esimerkiksi parin kuukauden kehitys hyvään suuntaan ei vielä riitä turvaamaan lapsen tilannetta riittävästi vaan näyttöä tulee saada pitemmältä ajalta, jotta voidaan varmistua lapsen kasvuolosuhteiden pysyväluontoisesta parantumisesta (Taskinen 2010, 143.)

4.2 Käytännön tukemista vanhempien parissa

Miia Pitkäsen tekemän tutkimuksen mukaan lapsen hyvin onnistuneella sijoituksella on merkitystä vanhemman omalle kuntoutumiselle. Tutkimuksen mukaan tuen tarve näkyi vähäisempänä, jos lapset asiat olivat hyvin. Vanhemmat korostivat, että lastensuojelun vastuusosiaalityöntekijän tehtävä kohdistui lapsen edun varmistamiseen ja he pitivät sitä tärkeänä. Toisaalta vastuusosiaalityöntekijän rooli suhteessa vanhempiin näkyi epäselvänä. Vanhemmilla oli erilaisia käsityksiä siitä, miten heidän oma asiansa mahtuu mukaan lapsen sijoituksen aikaiseen työskentelyyn (Pitkänen 2011, 116.)

Suunnitelmallisen lastensuojelun työskentelyn vaiheessa on muistettava se, että asianosaisilla (lapsi/nuori, vanhemmat, sosiaalityöntekijä, perhetyöntekijä, opettaja, terapeutti jne.) on omat käsityksensä ongelmatilanteesta ja sen ratkaisemisen tavoista. Todella tärkeää on, että kaikkien osallisten näkemyksiä kunnioitetaan ja että kaikilla on mahdollisuus työstää niitä. Työskentelyn tavoitteet tulee kuitenkin asettaa niin, etteivät ne ole keskenään ristiriidassa ja lisäksi on varmistettava, että asiakas tietää mitä häneltä odotetaan (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 237.)

Vanhempien tukemisessa voidaan käyttää useita erilaisia toimintamuotoja (Taulukko 3). Toimintakeinoja valittaessa tulee perehtyä siihen, mitä vanhemmat juuri omassa tilanteessaan tarvitsevat. Palveluihin ei voi myöskään pakottaa, sillä ne ovat täysin vapaaehtoisia.

Taulukko 3: Esimerkkejä tukimenetelmistä vanhemmille

Huostaanotettujen lasten vanhempien vertaisryhmät
Erilaisten taitojen kehittämisryhmät (esimerkiksi ruuanlaitto, harrastukset)
Vanhemmuuden arviointiin kehitetyt roolikartat, kortit ja lomakkeet
Kasvatuskurssit
Parisuhdeneuvonta
Kasvatustilanteiden videoharjoittelu
Päihdehuollon palvelut

(Taskinen 2010, 143.)

Perheet tulevat lastensuojelulaitosten perhekuntoutukseen pääasiassa erittäin vaikeissa tilanteissa (kuvio 6). Kysymys on vakavista ongelmista perheen vuorovaikutuksessa ja toimintatavassa; huolenpitäminen lapsesta ja lapsen tarpeisiin vastaaminen on hyvin puutteellista; avohuollon muut keinot eivät turvaa lapsen terveyttä; lapsen huostaanotto uhkaa olla seuraava turvatoimi. Vanhempien omat pulmat usein ovat mielenterveyden, päihteidenkäytön sekä päihde- ja huumeriippuvuuden alueilla (Heino 2008, 41.)

Osa lastensuojelun yksiköistä asettaa kriteeriksi perhekuntoutukseen pääsulle, että perheen jäsenillä ei ole akuuttia päihde- tai mielenterveysongelmaa. Näissä tilanteissa tulkitaan tapauskohtaisesti, mitä on akuutti ongelma. Ennen kuin hoito tehoaa, on kuljettava monen vaikean vaiheen kautta. Ensimmäinen vaativa työ on herättää hoitomotivaatio, ja seuraava haaste on saada perheen aikuiset ha-
keutumaan hoitoon. Tämäkään ei riitä, vaan vielä pitäisi kyetä turvaamaan, että

hoito järjestyy juuri silloin kun motivaatiota on. Vielä pitäisi motivaation säilyä hoidon alkuvaiheen yli niin että asiakas kokee sen vastaavan tarpeeseen, eikä hän keskeytä hoitoa (Heino 2008, 41.)

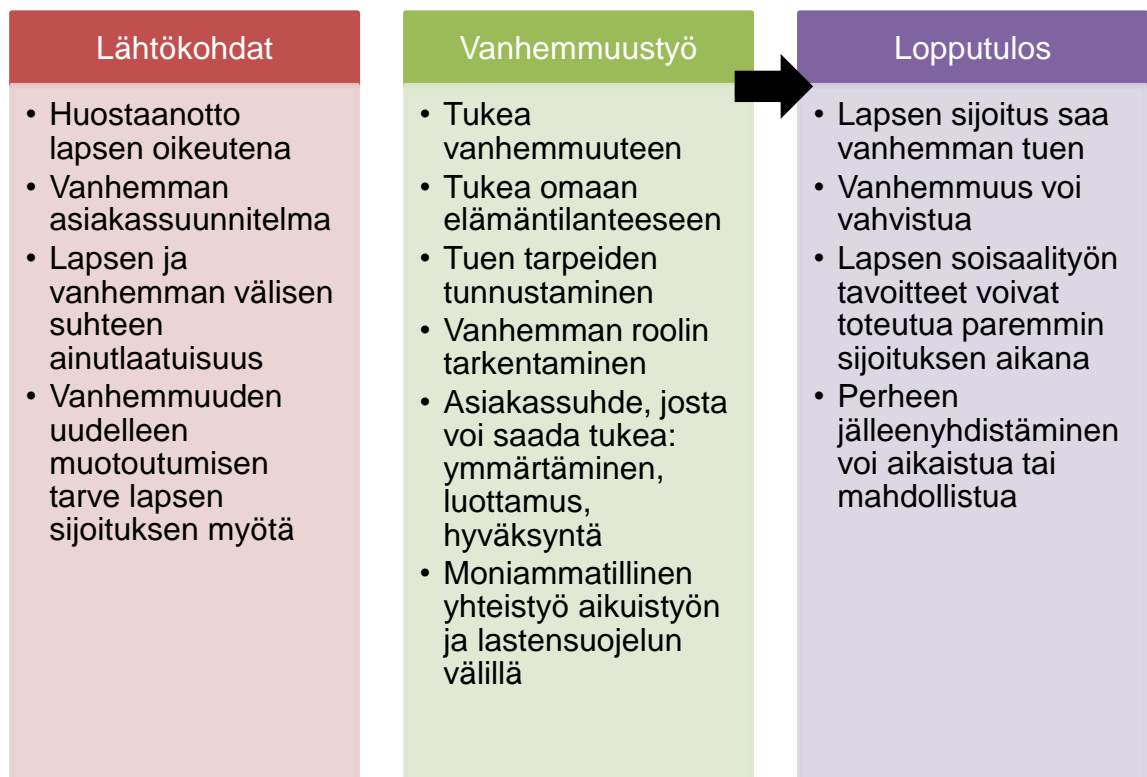
Perhekuntoutuksen tavoitteet vaihtelevat. Joidenkin yksiköiden kuntoutusjakso nähdään vain prosessin käynnistäjänä, ja perheen kokonaiskuntoutumiseen pääsemiseksi on jatkettava toisessa palvelumuodossa. Vastuu hoitoon lähettämisestä ja vastuu hoidon toteutumisesta on eri tahoilla. Hoitopolku muodostaa aina kokonaisuuden, oli se suunnitellun ja tarkoitetun kaltainen tai ei. Isona haasteena onkin aikaansaada eri kuntoutusmuotojen saumaton jatkumo (Heino 2008, 41.)

Käynnistyminen, kriteerit	Työn sisältö	Resurssit, työjärjestelyt
<ul style="list-style-type: none"> • Tehdyn selvityksen ja ammatillisen arvion perustella myönnetty tukitoimi (viranomaispäättös). • Lapsen terveyttä tai kehitystä uhkaa vakava vaara; tarve turvata lapsen arki 	<ul style="list-style-type: none"> • Tutkimusta, selvittelyä, kuntoutusta; arviointia; päätöksentekoon valmistavaa. • Aikuisen tai lapsen tai koko perheen sijoituksen tavoitteena lapsen kotiuttaminen tai pitempiaikainen sijoitus kodin ulkopuolelle. • Asiakassuunnitelman perustuvaa ja sitä tarkistavaa (erikseen lapselle ja aikuisille); kokonaisvaltaista; intensiivistä, kodin ulkopuolella 	<ul style="list-style-type: none"> • Tarkoitukseen varatuissa tiloissa. • Moniammatillinen yhteistyö edellytys; Parityö, tiimi, työnohjaus, konsultaatio. • Määritelty hoitojakso.

Kuvio 6: Perhekuntoutus ammatillisessa yksikössä (Heino 2008, 45.)

Miia Pitkänen nostaa omassa tutkimuksessaan esille käsitteen lapsisensitiivinen vanhemmuustyö (kuvio 7). Käsite sisällyttää lapsen sijoituksen aikaiseen työskentelyyn tärkeänä osana vanhempien kuntoutumisen tukemisen. Käytännön työnä tämä tarkoittaa lapsen edun toteutumisen vahvistamista kohdentamalla sijoituksen aikana työskentelyä myös lapsen läheissuhteisiin ja vanhempien tukemiseen (Pitkänen 2011, 116.)

Lapsisensitiivisen vanhemmuustyön lähtökohtana on myös lapsen ja vanhemman välinen keskinäinen suhde, jonka merkittävyyttä lapsen sijoituksen ei tulisi vähentää. Sijoituksen aikainen vanhemmuustyö kohdentuu rinnakkaisen vanhemmuuden tukemiseen ja aikuisen tuen tarpeiden tunnistamiseen ja auttamiseen. Vanhemman elämään liittyvät haasteet saattavat olla monimuotoisia ja myös kuntoutumisen toteutuminen edellyttää monialaista yhteistyötä ja yhteisten palveluiden järjestämistä lastensuojelun ja aikuissosiaalityön välillä (Pitkänen 2011, 116.)

Kuvio 7: Lapsisensitiivinen vanhemmuustyö (Pitkänen 2011, 117.)

Myös vertaistuesta voisi olla suurta apua vanhemmille. Esimerkiksi Voikukkia-hankkeen käsikirja kertoo, että vertaistukiryhmän voima on siinä, että huostaanotosta ja omasta tilanteesta saa keskustella sellaisten ihmisten kanssa, jotka ovat kokeneet saman. Toisten kokemuksista oppii ja muita kuuntelemalla ja tukemalla löytää myös itse uusia voimia (Kujala 2015, 20.)

4.3 Lastensuojelu ja perhetyö

Lastensuojelullisin perustein järjestettynä perhetyö on aina sosiaalityöntekijän päätöksellä perheelle maksutonta. Tällöin se on lastensuojelullista, suunnitelmallista ja tavoitteellista, usein intensiivistä toimintaa lapsen ja perheen tueksi. Tavoitteena on perheen tilanteen tarkempi selvittely ja arviointi sekä työskentely yhdessä hyväksytyn muutoksen aikaansaamiseksi (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2007, 43.)

Lastensuojelun tavoitteet perhetyölle ovat korkealla. Lastensuojelulain perusteissa perhetyöllä tarkoitetaan esimerkiksi perheen kotona tehtävää perhetyötä, joka voi olla perhetyöntekijän antamaa keskusteluapua ja tukea erilaisissa arjen toiminnoissa. Perhetyö on yleensä käytännön avun ja psykososiaalisen tuen yhdistelmä. Perhetyön tulee olla mahdollisimman tavoitteellista ja suunnitelmallista, ja työskentelyn tarve ja tavoitteet kartoitetaan yleensä heti työskentelyprosessin alkaessa. Korjaavalla perhetyöllä tarkoitetaan lastensuojelullista, suunnitelmallista ja tavoitteellista perheen tilanteen selvittelyä ja yhdessä sovittuihin muutoksiin tukemista. Korjaavan perhetyön perustehtävänä on lapsiperheiden tukeminen ja kuntouttaminen vaikeissa elämäntilanteissa lastensuojelun sosiaalityön tukitoimena, silloin kun lapsen huolenpito, tarpeet ja turvallisuus ovat uhattuna (Ikonen 2013, 123,124.)

Sijaishuollosta käsin toteutettava perhetyö liittyy avohuollon sijoitukseen tai huostaanottoon liittyvään sijoitukseen joko ennen sijoitusta, sen aikana tai sen jälkeen. Lapsen huostaanotto ja kodin ulkopuolelle tapahtuva sijoitus aiheuttavat vanhemmissa suuria häpeän ja pettymyksen tunteita ja perhetyöllä voidaan pyrkiä korjaamaan näitä voimavaroja vieviä tunteita siten, että vanhemmat voivat nähdä

sijaishuoltojakson uutena mahdollisuutena vanhemmuuden kasvulle (Järvinen ym. 2007, 48.)

Sijaishuollossa perhetyön tavoitteita ovat vanhemmuuden ja itsenäisen elämän selviytymisen tukeminen, kasvatusasioissa ohjaaminen, perhesuhteiden normalisoituminen ja motivoituminen ongelmien selvittämiseen. Perhetyöllä pyritään lähentämään lasta, laitosta, mahdollista sijaisperhettä ja biologista perhettä toisiinsa. Perhetyön avulla ylläpidetään suhteita lapsen perheeseen ja verkostoon. Sen avulla mahdollistetaan lapselle tarpeellisten suhteiden ylläpitäminen eri tahojen välillä. Perhetyön tehtävänä voi olla myös vanhempien tukeminen kodin olosuhteissa niin, että lapsi voi palata takaisin kotiin sijoituksen jälkeen. Lapsen biologinen perhe on yhteistyökumppani, jota tulee tukea sen ongelmissa (Järvinen ym. 2007, 48.)

Lastensuojelun työntekijän ja vanhempien välille muodostuu hyvä yhteistyö, mikäli työntekijä malttaa olla olettamatta mitään perheen avuntarpeesta. Tämä itsestäänselvyys ei toteudu lainkaan niin usein, kuin pitäisi. Kun työntekijä noudattaa lain velvoitteita ja kunnioittaa asiakkaansa näkemyksiä, syntyy kohtaaminen, josta kumpikin osapuoli voi oppia. Lastensuojelun työntekijän tulisi kuunnella, miten vanhemmat näkevät elämäntilanteensa ja kuinka he elämän vastoinkäymisissä kykenevät ratkaisuihin. Näkökulma tulisi siis olla asiakkaan, eikä työntekijän (Ikonen 2013, 123.)

5 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET

Opinnäytetyötämme varten haastattelimme kolmea lastensuojelun ammattilaista Meri-Lapin alueelta. Haastateltavillamme on kokemusta lastensuojelusta useiden vuosien ajalta.

Kaikkia opinnäytetyömme tuloksia ei voi yleistää valtakunnallisesti, koska olemme suorittaneet haastattelu vain Meri-Lapin alueella ja muualla jotkin asiat voivat olla eri tavalla.

5.1 Vanhempien tukeminen

”Ensimmäinen vaihtoehto, se vahvin vaihtoehto on se, et se oma vanhempi kuntoutuu ja lapsi voisi palata kotiin ” – Haastateltava 1

Biologisten vanhempien tuen tarpeet määritellään aina tapauskohtaisesti, kuitenkin tavoitteena on aina vanhemman oma kuntoutuminen. Huostaanoton tavoite on aina se, että huostaanotto voitaisiin purkaa jossain vaiheessa. Vanhemmille on tarjolla useita peruspalveluita, muun muassa perheneuvola, a-klinikka, mielenlinterveystoimisto. Yleensä nämä tukitoimet on kuitenkin jo aloitettu ennen lapsen sijoituspäätöstä, joten tukiverkostot voivat olla jo valmiiksi olemassa. Haastateltavien mukaan tukitoimet eivät toimi ongelmattomasti, mutta niitä tulee kuitenkin olla tarjolla ja niihin kyllä pääsee tarvittaessa.

”Aina ei niinkö ehkä tiääkkään, mitä kaikkea voisi niinku saahakkaan.” – Haastateltava 3

Tärkeää on muistaa, että vanhempia ei missään tapauksissa voida ottamaan vastaan tukea. Ainoa tapa millä vanhempi voidaan pakottaa tukitoimien piiriin, on lääkärin kirjoittama M1- lähete.

Vanhempia yritetään motivoida hakemaan tarvitsemaansa, mutta motivoinnin tehoaminen riippuu usein siitä, missä vaiheessa vanhempi on oman asiansa käsittelyssä, mitkä ovat hänen voivavaransa ja missä vaiheessa hän kokee olevansa valmis vastaanottamaan tukea.

*”Sehän on aina shokki kuitenkin ja semmonen järkytys kun se tapahtuu.” –
Haastateltava 3*

Toisaalta vanhempia myös velvoitetaan omassa asiassaan. Esimerkiksi, jotta lapsen tapaamiset vanhemman kanssa olisivat mahdollisia, tulee vanhemman sitoutua päihdetuen piiriin.

Vanhemmille tulee laatia oma asiakassuunnitelmansa. Asiakassuunnitelmassa kartoitetaan ja kuvataan vanhemman nykytilannetta, minkä palveluiden piirissä vanhempi on ja mitä tavoitteita vanhemman kuntouttamisessa on. Asiakassuunnitelma on siis rakenteeltaan samanlainen kuin lapselle laadittava asiakassuunnitelma. Yksi haastateltavistamme kertoi, että näin ei aina pystytä toimimaan. Lapsen asioiden hoitaminen on toiminnan keskiössä ja asiakkaita on niin paljon, joten vanhempien asiat voivat valitettavasti jäädä enemmän taustalle.

Jokaisella vanhemmalla on oikeus toivoa ja pyytää itselleen tukitoimia, jolloin sosiaalityöntekijän tehtävä on kuulla vanhempaa ja arvioida, onko vanhemman toive tarkoituksen mukainen ja tukeeko se asiakkaan tilannetta. Vanhemmilla on oikeus saada päätös palvelun saannista joko hyväksyttynä tai hylättynä ja heillä on myös oikeus valittaa siitä. Heille tulee kertoa myös mitä toivotun palvelun saaminen edellyttää ja velvoittaa.

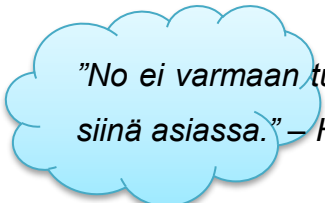
Lastensuojelun keskiössä on lapsen etu. Jokaista päätöstä tehdessä tulee punnita myös sitä, onko tämä päätös lapsen edun mukainen. Joskus vanhempien toiveet saattavat olla ristiriidassa lapsen edun kanssa, jolloin sosiaalityöntekijä joutuu tekemään viimeisen päätöksen asiasta.

”Se ei oo vaan sitä, että vanhempi haluaa jotain, ku sitte siinä on keskiössä se lapsi.” – Haastateltava 1

Vanhempien kokemukseen saadusta tuesta liittyy usein olennaisesti huostaanoton vastentahtoisuus tai suostumus. Jos huostaanotto on tehty vastentahtoisesti vanhemmat eivät välttämättä halua olla minkäänlaisissa yhteyksissä lastensuojeluun tai varsinkaan päätöksen tehneeseen työntekijään. Haastateltavien mukaan joskus käy myös niin, että vanhemmat saattavat vuosien jälkeen sanoa, että tehty päätös oli oikea ja tarpeellinen siinä tilanteessa, mutta sitten on myös vanhempia, jotka kokevat ratkaisun olleen täysin väärä.

”Työskentelyn lomassa sitä palautetta tulee koko ajan. Ja tunteita. Suuria ja syviä.” – Haastateltava 2

5.2 Tuen riittävyys

”No ei varmaan tueta, että kyllä varmasti ois, ois erittäin paljon tehtävissä siinä asiassa.” – Haastateltava 1

Jokainen haastattelemamme henkilö kertoi, että heidän mielestään vanhempia ei yksinkertaisesti tueta tarpeeksi lapsen sijaishuollon aikana. Haastateltaviemme mukaan lastensuojelussa tiedostetaan tämä tilanne. Suurimpana syynä tähän on aika ja resurssit. Kaikki meistä, jotka ovat seuranneet uutisointia lastensuojelusta, tietävät, että lastensuojelu on tällä hetkellä varsin ylityöllistetty. Vanhempia ei ole kuitenkaan tarkoitus missään vaiheessa sulkea työskentelyn ulkopuolelle vaan lähtökohtaisesti vanhemmat ovat mukana työskentelyssä siinä määrin, kun itse pystyvät ja haluavat.

”Sen vaan ite tietää työntekijänä, kuinka vähän on aikaa sille vanhempien tilanteelle.” – Haastateltava 2

Lastensuojelulaissa on kohta, joka velvoittaa tekemään töitä perheen jälleenyhdistämiseksi. Sijaishuoltoa toteutettaessa on otettava lapsen edun

mukaisella tavalla huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä (Lastensuojelulaki 417/2007 1:4.3 §). Tämä laki osaltaan velvoittaa, että vanhemmalle tulisi tarjota kaikki mahdollinen ja tarvittava tuki, jotta jonain päivänä sijoitus voitaisiin purkaa ja lapsi voisi palata takaisin kotiin.

On useita tapauksia, joissa tukitoimet ovat toimineet ja tilanne on lähtenyt vanhemman kannalta parantumaan. Tukeminen on tietenkin helpompaa, jos vanhempi on itse motivoitunut kuntoutumaan. Tämä ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita sitä, että lapsi olisi pystynyt palamaan takaisin kotiinsa. Jo se, että lapsi pystyy tapamaan vanhempansa ja ehkä käymään välillä kotona lomilla on jo merkittävä askel eteenpäin. Kuitenkaan tukitoimet eivät aina takaa muutosta tilanteeseen.

”Monesti ne ongelmat siinä kohtaa, kun lapsi on jouduttu ottaan huostaan, on jo niin syviä ja kovia ja hankalia ja vaikeita ja pitkään jatkuneita, että se vaatii niin valtavan paljon muutoksia ja motivaatiota ja aikaa, että saahaan aikaseksi niitä pysyviä muutoksia” – Haastateltava 1

Haastateltaviemme mukaan paikkakunnan koolla on vaikutusta siihen, kuinka riittävästi palveluita on. Pienemmän paikkakunnan eduksi mainittiin se, että palveluihin on useammin lyhyemmät jonot ja isomman paikkakunnan etuna on yleensä laajempi palveluverkko. Isoimmilla paikkakunnilla on myös enemmän resursseja käytössään ja pienimmillä paikkakunnilla saattaa olla puutetta osaavasta työvoimasta.

”Seki on semmonen oma erityinen osa-alueensa, vanhempien tuki niinku sijaishuollon näkökulmasta niin mää aattelen, että ei niitä osaajiakaan ihan pilvin pimein ole.” – Haastateltava 2

Myös huostaanottojen määrä vaikuttaa suoraan tukipalveluiden määrään. Paikkakunnissa, jossa ei tehdä monia huostaanottoja, kunta voi itse määritellä mitä palveluita siellä tarjotaan peruspalveluiden lisäksi.

Yksi haastateltavista nosti myös esille mielenkiintoisen kysymyksen: kuinka vahva asema sijoitettujen lasten vanhemmilla ylipäättänsä on tässä valtakunnassa? Tämäkin asia varmasti tuen riittävyteen.

Pitkässä sijoituksessa yhteistyösuhde voi kokea suuriakin muutoksia. Sijoituksen alussa ja sijoitus päätöstä tehdessä, yhteistyösuhde voi käydä melko pohjalla, jonka jälkeen jossain vaiheessa vanhemmat voivat ollakin hyvässä yhteisymmärryksessä lastensuojelun kanssa. Yhteistyösuhteessa on yleisesti ylä- ja alamäkiä, sillä tilanteet elävät.

”Se on semmonen polku mitä kuljetaan, se ei oo mikään semmonen tasanen tie, vaan siinä on vaihteita.” – Haastateltava 2

Kuitenkin jokaisella kohtaamisella on jokin merkitys. Tärkeää on tulla kohdatuksi ihmisarvoisena ihmisenä senkin jälkeen, kun vanhemman elämään on jouduttu puuttumaan näinkin rajulla tavalla ja vaikka jokaisella kohtaamisella ei suuria harppauksia asioissa tehtäisikään, on jokaisella tapaamisella merkitystä.

5.3 Tuen kehittäminen

”Varmaan siinä jotenki, et siitä sais ainaki semmosen leimaantumisen pelon pois.” – Haastateltava 3

Viimeisenä aiheenamme halusimme ottaa esille tuen kehittämisen. Omasta mielestämme tukien kehittäminen on todella merkittävää tulevaisuuden kannalta. Kaikki haastateltavamme yhtyivät mielipiteeseemme. Uuden kehittäminen vaatii aina resursseja ja aikaa, joita on yleensä käytössä varsin rajallisesti. Uusia tukitoimia voi tuoda tarjolle erilaisten hankkeiden avulla, esimerkiksi aiemmin mainitsemamme Voikukkia-hanke.

Kaikki haastateltavamme ehdottivat yhdeksi tukimuodoksi vertaistukiryhmiä. Monissa suuremmissa kaupungeissa kyseisiä ryhmiä on jo olemassa ja yhden haastateltavan mukaan monet niistä ovat olleet onnistuneita. Meri-Lapin alueella on saatavilla ryhmätoimintaa esimerkiksi perhehoitajille, josta he saavat vertaistukea, mutta vanhemmille joiden lapsi on sijoitettu tällaista apua ei ole olemassa.

”Sais sen kokemuksen et meitä on muitakin ja joku on ehkä onnistunutki ja päässy elämässä etteenpäin” – Haastateltava 3

Usein vanhemmat jäävät yksin asiansa kanssa. Asiasta ei välttämättä haluta puhua ja vanhempi voi tuntea häpeää asiastaan, jolloin tukea voi olla vaikea itse lähteä hakemaan. Siksi vertaistuki olisi mielestämme hyvin merkityksellistä vanhemman oman kuntoutumisen kannalta. Vertaistukiryhmiinkään ei voida pakottaa, joten ne ovat hyvin paljon kiinni vanhempien omasta aktiivisuudesta ja motivaatiosta.

Toimiakseen vertaistukiryhmä tarvitsisi luottamuksellisen ilmapiirin ja selkeät säännöt. Ryhmän tulisi olla myös mahdollisimman matalan kynnyksen palvelu, jotta siihen mahdollisesti haluavat vanhemmat välttyisivät leimaantumisen pelolta. Haastateltaviemme mukaan ryhmässä tulisi ainakin aluksi olla ammattitaitoinen vetäjä, jolla olisi riittävästi tietoa sijaishuollosta, huostaanottoprosesseista ja ylipäättään lastensuojelusta.

Ryhmällä tulisi olla myös selkeä tavoite, jota kohti pyritään menemään. Ryhmän koolla on myös merkitystä toimintaan ja sen luotettavuuteen. Vertaistukiryhmässä pienemmät ryhmäkoot olisivat varmasti tehokkaampia ja luottamusta herättävämpiä.

”Sinne on turvallista tulla ja sieltä saa voimaa ja tukea asioihin.” – Haastateltava 2

Yhtenä heikkona puolena vertaistukiryhmätoiminnassa nousi esille se, että vertaistukiryhmä saattaisi muuttua vanhempien oman pahan olon purkukanavaksi,

mihin se voi mennä millä tahansa vertaistukiryhmällä. Ilman vahvaa ohjausta ryhmästä saattaisi siis tulla lastensuojelun ”haukkumiskerho”.

Toinen haastatteluissa esille noussut idea oli, että vanhemmille joiden lapsi on sijoitettu, voitaisiin keskittää omaa työtä. Tätä työtä varten voisi olla määritelty oma työntekijä, joka pitäisi huolen siitä, että vanhemmat saavat tukea. Hän pitäisi säännöllisesti yhteyttä vanhempiin esimerkiksi käymällä kylässä ja yksinkertaisesti kysymällä, että ”mitä kuuluu?” Työntekijä vastaisi siitä, että vanhempien asiakassuunnitelmat ovat ajan tasalla, suunnittelisi asioita vanhempien kanssa eteenpäin ja että tavoitteiden mukaista työskentelyä tehtäisiin. Kyseinen työntekijä voisi myös toimia lapsen asioista vastaavan henkilön kanssa yhteistyössä.

”Just että esimerkiks niillä vanhemmilla on sitte oma, joka keskittyy siinä tilanteessa siihen heijän asiaan enemmän.” – Haastateltava 1

Yksi mahdollinen tukimuoto olisi perhetyö sijaishuollossa oleville perheille. Perhetyöllä voitaisiin pyrkiä turvaamaan esimerkiksi lapsen ja aikuisen väliset tapaukset kotona ja muualla. Esimerkiksi jos lapsi oireilee aina kotikäynnin jälkeen ja vanhemmalla ja lapsella on eri näkemys asioiden kulusta, joten kyseessä on sana sanaa vastaan. Näihin tilanteisiin olisi mahdollista saada tukea ja ohjausta.

”Sehän on sen lapsenki etu, että se yhteys sinne vanhempiin säilyy ja pysyy ja on mahdollisimman tiivis sen mukkaan mikä on vanhemman kunto ja lapsen edun mukaista.” – Haastateltava 3

Yksi haastateltavistamme toivoi vanhemmille annettavaa kirjallista infopakettia. Infopaketista olisi hyötyä, koska vaikka asioista kyllä pyritään kertomaan mahdollisimman selkeästi, mutta kriisin keskellä monet asiat menevät vanhemmilta ohi ja unohtuvat. Infopaketista saisi tiedon siitä, että mitä tarkoittaa, kun lapsi on sijoitettuna tai huostassa, ja myös tiedon siitä, että mitä kaikkea tulee ottaa huomioon ja mihin kaikkeen on oikeus. Haastateltavan mukaan informaatiota löytyy toki myös internetistä, mutta tiedon tulkitseminen on kiinni vanhemman omasta valvutuneisuudesta ja tietoisuudesta. Internetissä eksyy myös helposti mielipidepalstoille, joiden informaatioarvo on yleensä kyseenalainen.

"Mutta semmonen tietopaketti, että mitä kaikkea tulee ottaa huomioon ja mihin on oikeus ja tämmöstä. Semmonen mihin voi palata tavallaan." –
Haastateltava 2

6 POHDINTA

Haastateltaviltamme saimme hyvin laajan kuvan, siitä miten vanhempia pyritään tukemaan sijaishuollon aikana. Vanhemmille pyritään antamaan kaikki mahdollinen tuki, mutta koska tukea ei ole pakko ottaa vastaan, on tilanne joskus todella haastava.

He jotka ottavat tukea vastaan, ovat motivoituneita ja sitoutuneita tukitoimiin saavat varmasti jotain positiivista tehdystä työstä. Työn tekemiseen vanhempien kanssa on vain valitettavasti aivan liian vähän aikaa, jolloin vanhemmat jäävät eittämättä ulkopuolelle, joka ei missään tapauksessa ole työn tarkoituksen mukaista. Lapsen ja vanhemman suhde on erityinen ja sen eteen tulisi työskennellä niin paljon kuin on mahdollista. Lastensuojelun tilanne vain on tällä hetkellä niin haasteellinen koko Suomessa.

Uusien tukitoimien tuominen palvelujärjestelmään on haastava asia. Uudet tukitoimet vaativat aina lisää resursseja. Kuitenkin ne olisivat selvästi tarpeellisia ja kaivattuja vanhemmille joiden lapsi on sijoituksessa. Itse näemme vertaistukiryhmät eittämättä keskeisessä roolissa tulevaisuuden palveluita suunnitellessa.

Mielestämme vanhempia tulisi vielä enemmän informoida siitä mitä tukea heillä on oikeus saada lapsensa sijaishuollon aikana. Lastensuojeluprosessi pyörii pitkälti lapsen ympärillä, jolloin vanhemman asiat jäävät vähemmälle huomiolle. Vanhemmat tarvitsevat kuitenkin apua ja tukea tilanteeseensa, joten itse kannattamme vanhemmille suunnattua omaa työntekijää, joka keskittyisi yksinomaan vanhemman tilanteeseen.

Koemme, että saimme ehkäpä tuotettua uutta tietoa mahdollisille lukijoille ja tutkimuotojen kehittämistä varten. Todella mielenkiintoista olisi ollut pystyä toteuttamaan haastatteluita useilla eri paikkakunnilla, koska kaikki tietomme ei tällä hetkellä ole yleistettävissä valtakunnallisesti. Tähän meillä ei olisi kuitenkaan riittänyt resurssit millään tavoin, eikä edes kolmen ja puolen vuoden opiskeluaika.

Olisi myös mielenkiintoista nähdä opinnäytetyö, jossa samoja tukemiseen liittyviä asioita käytäisiin läpi vanhempien omasta näkökulmasta. Siinä olisi jollekin lukijalle valmis aihe.

Opinnäytetyömme toi mukanaan useita haasteita. Erityisen haasteellista meille oli teoriapohjan rajaaminen. Lastensuojelusta löytyy niin paljon kiinnostavaa ja tärkeää asiaa, joten tuntui pahalta jättää jotakin pois. Toisaalta näemme tarpeelliseksi mainita jonkin verran lastensuojelusta ja sijaishuollosta, koska työmme aihe liittyy niihin niin olennaisesti.

Opinnäytetyömme opetti meille aikatauluttamisen tärkeyttä. Jouduimme muokkailemaan suunnitelmaamme useampaan otteeseen matkan aikana, joten suunnittelemamme aikataulut pettivät välillä täysin. Tärkeää olisi ollut joka ikinen kerta tehdä uusi aikataulutus, vaikka kirjallisesti, jotta olisimme koko ajan pysyneet kärryillä.

Jälkikäteen ajateltuna olisimme voineet keksiä muutaman valmiin haastattelu kysymyksen lisää, mutta halusimme kuitenkin pitää haastattelun mahdollisimman luontevana keskusteluna. Kuitenkin muutamalla lisäkysymyksellä olisimme ehkä saaneet vielä lisää arvokasta tietoa työtämme varten.

Kaiken kaikkiaan tämä prosessi on ollut meille todella antoisa ja antanut meille paljon. Olemme oppineet paljon uutta aiheestamme, sekä näinkin laajan työn tekemisestä. Pääsimme perehtymään moniin meille miltei täysin tuntemattomiin asioihin, kuten esimerkiksi litterointiin ja niiden analysointiin. Vaikka välillä uskomme oli koetuksella, olemme ylpeitä tästä lopputuloksesta ja siitä että tämä paketti on viimein valmis.

LÄHTEET

Alasuutari, M. 2004. Kuka lasta kasvattaa? Tampere: Tammer-Paino

Bardy, M. (toim.) 2009. Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino Oy

Duodecim. Terveyskirjasto. Viitattu 8.4.2018.
<http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti>

Heino, T. 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämis ehdotukset. Helsinki: Valopaino Oy
<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75318/T9-2008-VERKKO.pdf>

Helminen, M-L & Iso-Heiniemi, M. 1999. Vanhemmuuden roolikartta- käyttäjän opas. Helsinki: Suomen Kuntaliiton painatuskeskus

Hirsjärvi, S & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki. Yliopistopaino

Ihalainen, J & Kettunen, T. 2006. Turvaverkko vai trampoliini: sosiaaliturvan mahdollisuudet. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy

Ikonen, L. 2013. Salassa pidettävä – suojeleeko laki lasta vai lastensuojelijaa? Helsinki: Julkaisupu Oy

Isyyslaki 13.01.2015/11. Viitattu 20.10.2017
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150011>

Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M & Virolainen, A. 2007. Perheen parhaaksi: Perhetyön arkea. Helsinki: Edita Prima.

Kangas, U. Teoksessa: Puonti, A., Saarnio, T & Hujala, A. 2004. Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy

Kujala, V. Voikukkia-vertaistukiryhmät sijoitettujen lasten vanhemmille. 2015. Teoksessa: VOIKUKKIA-verkostohanke. 2015. Voikukkia -toimivien käytäntöjen käsikirja. Helsinki: Kopio Niini. Sivut 19-27.
<https://www.voikukkia.fi/wp-content/uploads/sites/4/2017/12/VOIKUKKIA-kasikirja2015.pdf>

Kuula, A. 2013. Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vantaa: Hansaprint Oy

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Viitattu 6.10.2017
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=lastensuojelulaki>

Lastensuojelun keskusliitto. Lastensuojelu.info. Viitattu 5.10.2017
<https://www.lastensuojelu.info/lastensuojelun-perusta/>

Laaksonen, S. Huostaanoton, sijaishuollon ja jälkihuollon laatu. Teoksessa: Puonti, A., Saarnio, T & Hujala, A. 2004. Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy

Ojaniemi, P & Rantajärvi K-M. Alkuarvioinnista suunnitelmalliseen sosiaalityöhön. Teoksessa: Laitinen, M & Pohjola, A. 2010. Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus Oy

Pitkänen, M. 2011. Vastuun Paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Soccan ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro26: Yliopistopaino

Pösö, T. Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa: Puonti, A., Saarnio, T & Hujala, A. 2004. Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy

Räty, T. Oikeusturvatekijät lastensuojelussa. Teoksessa: Puonti, A., Saarnio, T & Hujala, A. 2004. Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy

Räty, T. 2010. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita Prima Oy

Saastamoinen, K. 2008. Lapsen asema sijaishuollossa: Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita Prima Oy

Sinkkonen, J & Tervonen-Arnkil, K. 2015. Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Tallinna: Printon

Suomen mielenterveysseura. Shokista uuteen alkuun. Viitattu 30.11.2017.
<https://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/vaikeat-el%C3%A4m%C3%A4ntilanteet/kriisit/shokista-uuteen-alkuun>

Taskinen, S. 2010. Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: WSOYpro Oy

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 5.10.2017
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelu 2016. Viitattu 20.4.2018.
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135628/Tr43_17_LASU.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Tuomi, J & Sarajärvi, A. 2004. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy

Tutkimuseettinen Neuvottelukunta (TENK). Eettinen ennakkoarviointi ihmistieteissä. Viitattu 17.5.2018.
<http://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakkoarviointi-ihmistieteissa#3>

Törrönen, M & Vornanen, R. Lastensuojelun ehkäisevä työ. Teoksessa: Puonti, A., Saarnio, T & Hujala, A. 2004. Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy

LIITTEET

- Liite 1. Saatekirje
- Liite 2. Teemahaastattelun runko (ammattilaiset)
- Liite 3. Vanhemmuuden roolikartta
- Liite 4. Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset 2012-2015

Liite 1: Saatekirje

Saatekirje

8.12.2017

Hei!

Olemme kaksi sosionomi (AMK) opiskelijaa Lapin ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötä, jonka teemana on vanhempien tukeminen lapsen sijaishuollon aikana. Tätä opinnäytetyötä varten haluaisimme haastatella teitä ja saada teiltä arvokasta tietoa opinnäytetyötämme varten. Teidän omakohtainen tietonne on todella tärkeää tulevaisuuden palveluiden kehittämisen kannalta ja sen takia haluaisimme teidän oman äänenne kuuluville työssämme.

Haastatteluun osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja sen vastauksia käsitellään täysin anonyymisti. Vastauksianne käytetään ainoastaan tämän opinnäytetyön tekemiseen. Haastattelut haluaisimme nauhoittaa, koska se helpottaa opinnäytetyön seuraavia vaiheita. Opinnäytetyön valmistumisen jälkeen kaikki nauhoitteet hävitetään.

Keskeisinä teemoina haastatteluissa on vanhempien tuen tarve ja kokemukset tuen riittävydestä ja sen kehittämisestä.

Opinnäytetyömme on tarkoitus valmistua keväällä/alkukesästä 2018, jonka jälkeen se löytyy Theseus tietokannasta.

Mikäli mielenkiintonne heräsi, tai teillä on muuta kysyttävää, voitte olla meihin yhteydessä sähköpostilla tai puhelimitse.

Terveisin,

Jasmin Lempiäinen

Juho Väliheikki

S-posti: xxxxx

S-posti: xxxxxxxx

Puh: xxxxxx

Puh: xxxxxxxx

Liite 2: Teemahaastattelun runko (ammattilaiset)

Taustatiedot

1. Koulutustausta?
2. Kauanko toiminut ammatissa?

Tuen tarve

3. Millaista tukea vanhemmille tarjotaan?
4. Mikä on yleisin tukimuoto?
5. Ovatko asiakkaat olleet tyytyväisiä saamaansa tukeen?
6. Kuinka moni hakee/pyytää tukea itse, voidaanko pakottaa tukitoimiin?

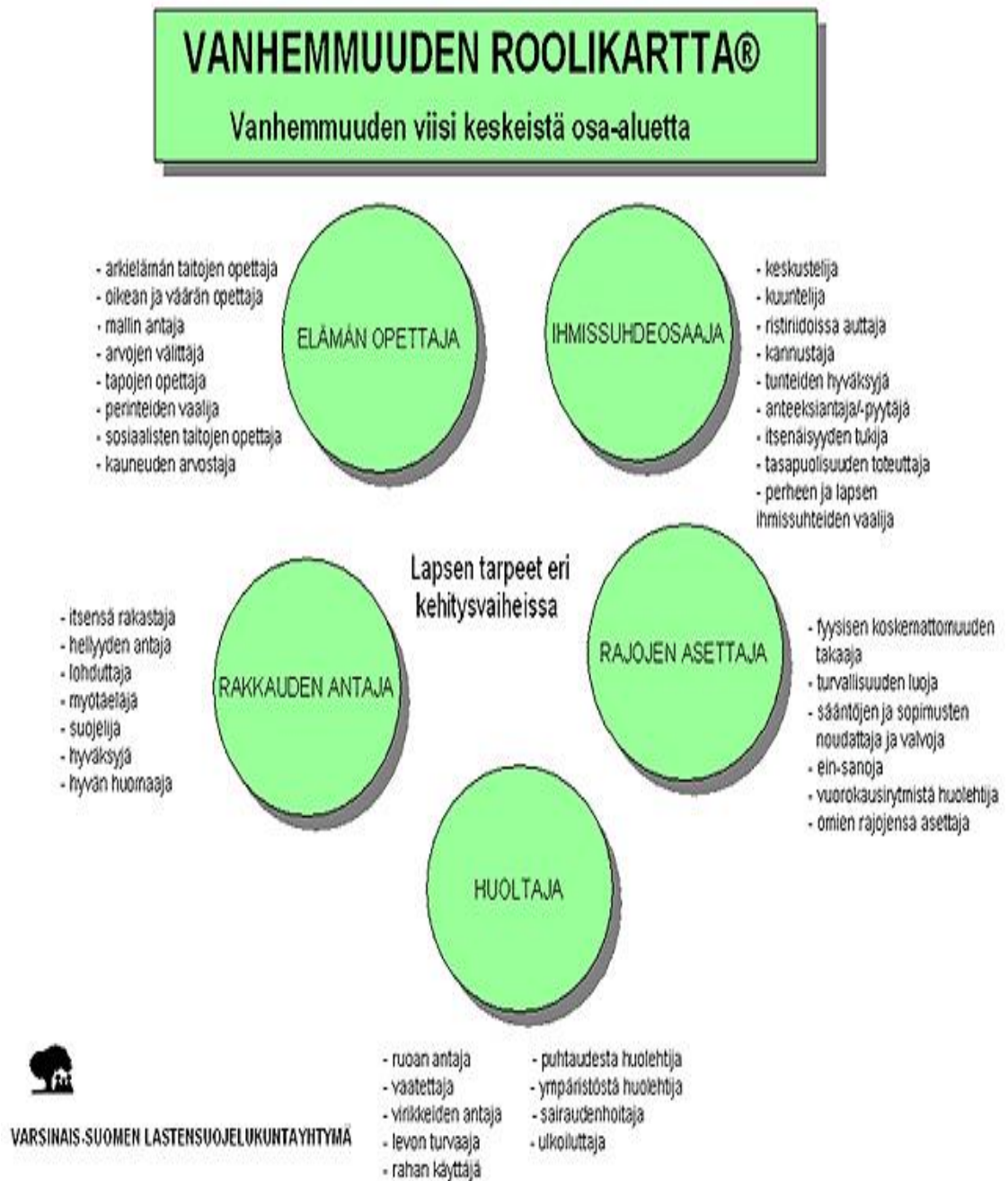
Tuen riittävyys

7. Koetko, että vanhempia tuetaan tarpeeksi lapsen sijaishuollon aikana?
8. Koetko, että vanhemmat ovat hyötäneet saamastaan tuesta?
9. Onko Meri-Lapin alueella tarpeeksi tukimuotoja?

Tuen kehittäminen

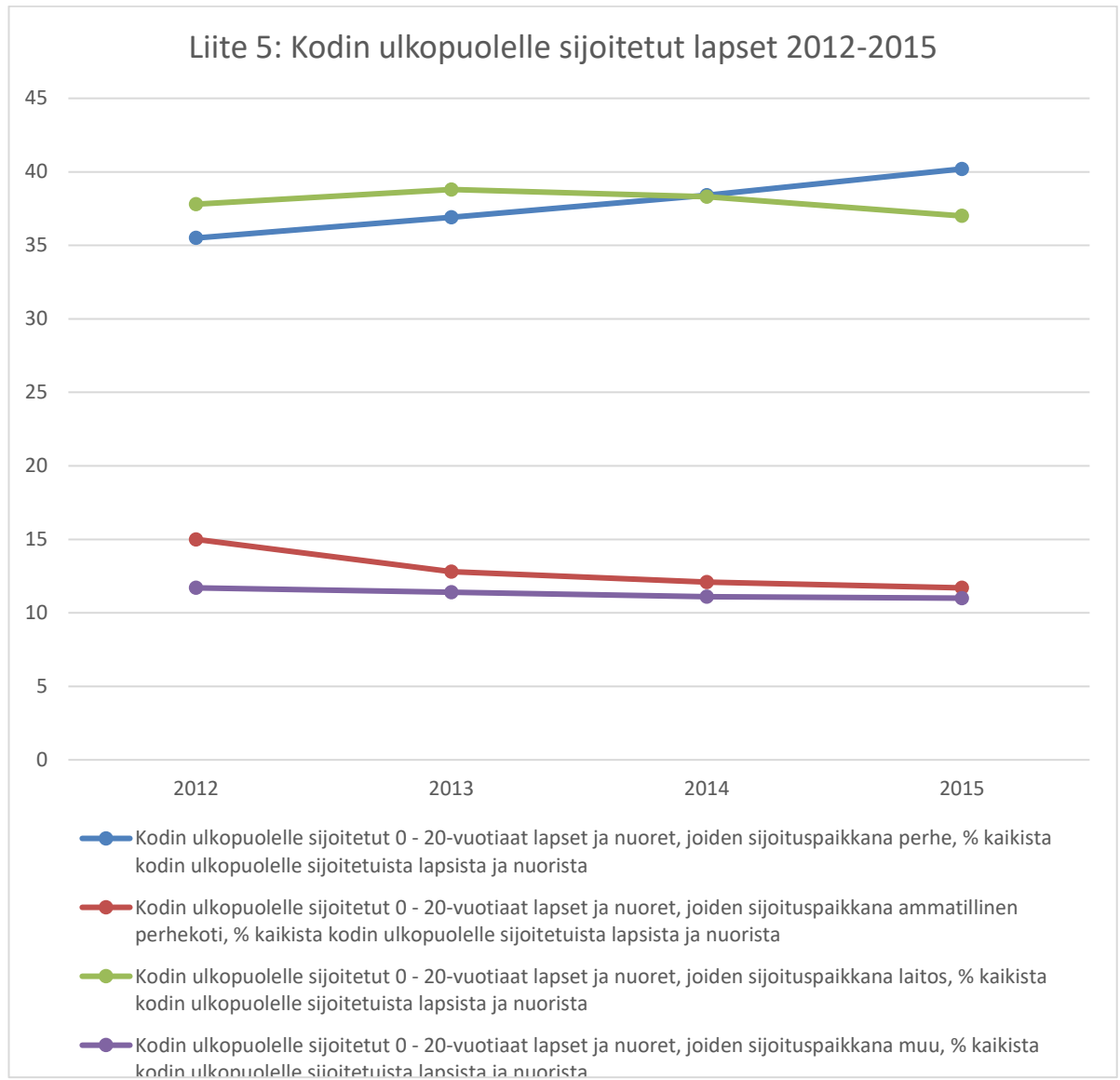
10. Tulisiko tukimuotoja kehittää?
11. Millaisia uusia tukimuotoja tulisi olla?
12. Ovatko asiakkaat toivoneet uusia tukitoimijia?

Liite 3: Vanhemmuuden roolikartta

(Varsinais-Suomen Lastensuojelukuntayhtymä)

Liite 4: Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset 2012-2015

(Sotkanet.fi)